

تحلیل رابطه بین اثر بخشی کمیته حسابرسی و مکانیسم‌های مدیریتی و مالکیتی نظام راهبری شرکتی: رویکرد مکمل یا رویکرد جانشینی؟

مرجان فرزنان کیان^۱

محمد حسنی^۲

تاریخ دریافت: ۹۷/۱۱/۲۲

تاریخ پذیرش: ۹۸/۶/۳۰

چکیده

هدف پژوهش حاضر تحلیل رابطه بین اثربخشی کمیته حسابرسی و مکانیسم‌های مدیریتی و مالکیتی نظام راهبری شرکتی است. ویژگی‌های اندازه، استقلال و تخصص مالی اعضای کمیته حسابرسی در ارزیابی اثربخشی آن مورد استفاده قرار گرفته است. ویژگی‌های هیأت مدیره و ساختار مالکیت نیز به عنوان مکانیسم‌های راهبری شرکتی منظور شدند. برای بررسی ویژگی‌های هیأت مدیره از سه معیار تخصص مالی هیأت مدیره، استقلال هیأت مدیره و رهبری هیأت مدیره استفاده گردید. همچنین برای بررسی نوع مالکیت از دو معیار مالکیت نهادی و مالکیت عمده استفاده شد. در راستای آزمون فرضیه‌های پژوهش از مدل‌های رگرسیون چند متغیره داده‌های ترکیبی با اثرات ثابت و روش حداقل مربعات تعمیم یافته استفاده شده است. با توجه به شرایط غربال جامعه و طبق روش حذف سیستماتیک، تعداد ۱۹۵ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران در دوره زمانی ۶ ساله از ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۶ بررسی شده‌اند. نتایج تحلیل‌های پژوهش بیانگر این است که از بین ویژگی‌های مورد بررسی در زمینه هیأت مدیره در این پژوهش تنها رهبری هیأت مدیره تأثیر معنی‌دار و مستقیم بر اثربخشی کمیته حسابرسی شرکت‌ها دارد که این موضوع حاکی از برقراری رابطه مکمل بین این دو مؤلفه راهبری شرکتی است؛ اما تخصص مالی اعضای هیأت مدیره و استقلال هیأت مدیره تأثیر معنی‌داری بر اثربخشی کمیته حسابرسی شرکت‌ها ندارند. همچنین هر دو معیار ساختار مالکیت شامل مالکیت نهادی و مالکیت عمده تأثیر معنی‌دار و معکوس بر اثربخشی کمیته حسابرسی شرکت‌ها دارند که این موضوع حاکی از برقراری رابطه جانشینی بین این مؤلفه‌های راهبری شرکتی است. نتایج متغیرهای کنترلی بیانگر این است که حسابرس بزرگ، چرخش حسابرس و سودآوری بر اثربخشی کمیته حسابرسی شرکت‌ها تأثیر معنی‌دار و معکوس می‌گذارند؛ اما اندازه و اهرم مالی بر اثربخشی کمیته حسابرسی شرکت‌ها تأثیر معنی‌دار و مستقیم می‌گذارند.

کلمات کلیدی: اثربخشی کمیته حسابرسی، مکانیسم‌های راهبری شرکتی، هیأت مدیره، ساختار مالکیت، رویکرد مکمل، رویکرد جانشینی.

۱. کارشناس ارشد حسابرسی، دانشکده مدیریت، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال، تهران، ایران، ایمیل:

marjan_farzan67@yahoo.com

۲. استادیار حسابداری، گروه دکتری و ارشد حسابداری و حسابرسی، دانشکده مدیریت، دانشگاه آزاد اسلامی واحد

تهران شمال، تهران، ایران، نویسنده مسئول، ایمیل: m_hassani@iau-tnb.ac.ir

۱. مقدمه

رشد روز افزون شرکت‌ها، جدایی مالکیت از مدیریت و وقوع رسوایی‌های مالی شرکت‌ها، مشکلات نمایندگی را به دنبال داشته است. در چنین شرایطی، راهکارها و ابزارهایی مانند راهبری شرکتی که بتوان از طریق آنها تضاد منافع به وجود آمده میان مالکان و مدیران را به نوعی تعدیل کرد و مشکلات نمایندگی را به حداقل رساند، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. راهبری شرکتی در برگیرنده مجموعه‌ای از مسئولیت‌های مدیریتی و وظایف امانت داری است که هم گامی مدیریت، سهامداران و هیأت مدیره را در بافت اجتماعی پدید آمده توسط قوانین، مقررات، رقبا، عوامل اقتصادی، اخلاقی و دیگر عوامل اجتماعی در پی خواهد داشت. در این نظام، هیأت مدیره و ساختار مالکیت از ارکان مهمی به شمار می‌روند. برخی دیدگاه‌های موجود، سهامداران نهادی بزرگ را از مکانیزم‌های با اهمیت راهبری شرکتی می‌دانند که می‌توانند به واسطه نفوذ چشم‌گیر بر مدیریت شرکت نظارت داشته و در جهت همسو کردن منافع مدیران و سهامداران گام بردارند. هیأت مدیره شرکت‌های سهامی به نیابت از سهامداران، مسئول تعیین خط مشی‌های اصلی، هدایت شرکت، انتخاب و انتصاب مدیران اجرایی و رسیدگی به مسائل با اهمیتی می‌باشد که موفقیت شرکت تحت تأثیر آن‌ها است. از طرفی، وظیفه کمیته حسابرسی کمک به هیأت مدیره در نظارت بر سلامت صورت‌های مالی و کنترل داخلی شرکت، رعایت الزامات قانونی و مقرراتی و نیز استانداردها و خط‌مشی‌های اخلاقی شرکت، شایستگی و استقلال حسابرس مستقل شرکت و عملکرد حسابرس داخلی و حسابرسان مستقل و تهیه گزارش‌های کمیته حسابرسی می‌باشد. تحقیقات پیشین نشان داده‌اند که مکانیسم‌های نظارت راهبری شرکتی، هم به عنوان مکمل و هم به عنوان جایگزین دیگر معیارها عمل می‌کنند.

یافته‌های تجربی حاکی از نقش ویژه‌ای هیأت مدیره (چانگ و همکاران^۱، ۲۰۱۳؛ آلبیدانی^۲، ۲۰۱۶؛ چانگ و همکاران^۳، ۲۰۱۳؛ کالکار^۴، ۲۰۱۶؛ حسن و همکاران^۵، ۲۰۱۷) و ساختار مالکیت (فلمن و شوارزکوف^۶، ۲۰۰۳؛ پوچتا مارتینز و دی‌فونتنز^۷، ۲۰۰۷؛ چانگ و همکاران^۸، ۲۰۱۳؛ حسن و حجازی^۹، ۲۰۱۵؛ کالکار^{۱۰}، ۲۰۱۶؛ حسن و همکاران^{۱۱}، ۲۰۱۷) در ارتباط با اثربخشی کمیته حسابرسی است. این پژوهش به بررسی رابطه بین اثربخشی کمیته حسابرسی و برخی مکانیزم‌های نظام راهبری شرکتی شامل ویژگی‌های هیأت مدیره (تخصص، استقلال و رهبری)

1. Chang, Chen & Zhou
2. Al-Baidhani
3. Chang, Chen & Zhou
4. Kalelkar
5. Hassan et al
6. Feldmann & Schwarzkopf
7. Pucheta-Martinez & De Fuentes
8. Chang, Chen & Zhou
9. Hassan & Hijazi
10. Kalelkar
11. Hassan et al

و ساختار مالکیت (نهادی و عمده) شرکت‌ها پرداخته است. نتایج پژوهش می‌تواند به‌وسیله سهام‌داران و سرمایه‌گذاران برای اتخاذ تصمیم‌های بهینه در بازار سرمایه، مدیران جهت انجام برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری‌های مالی بهتر و تحلیلگران مالی شرکت‌های سرمایه‌گذاری و سایر استفاده‌کنندگان از صورت‌های مالی مورد استفاده قرار گیرد. حسابرسان مستقل، حسابرسان داخلی و اعضای کمیته‌های حسابرسی نیز برای آگاهی از اثر بخشی نقش کمیته حسابرسی می‌توانند از نتایج تحقیق استفاده کنند.

۲. چارچوب نظری پژوهش

طی چند دهه گذشته توجه ویژه به نقش کمیته حسابرسی به عنوان مکانیسمی جهت بهبود گزارشگری مالی صورت گرفته است. تحقیقات پیشین عوامل مؤثر بر ایجاد یک کمیته حسابرسی و همچنین تأثیر کمیته حسابرسی بر کیفیت گزارشگری مالی را بررسی کرده‌اند. با این حال، این جریان تحقیقاتی توسط برخی از محققان (تورلی و زمان^۱، ۲۰۰۴؛ فرس و همکاران^۲، ۲۰۰۷) مورد انتقاد قرار گرفته است؛ زیرا استدلال شده است که تنها ایجاد کمیته حسابرسی، لزوماً نشان دهنده عملکرد آن به طور مؤثر نیست. دهه گذشته نه تنها شاهد شکل‌گیری کمیته حسابرسی، بلکه شاهد افزایش تلاش‌های تحقیقاتی برای بررسی عوامل مؤثر بر کیفیت و اثربخشی کمیته حسابرسی بوده است (حسن و همکاران^۳، ۲۰۱۷). اثربخشی کمیته حسابرسی با استفاده از ویژگی‌های مختلف مانند اندازه کمیته حسابرسی (کریشنان^۴، ۲۰۰۵)، استقلال کمیته حسابرسی (کریشنان، ۲۰۰۵؛ ژانگ و همکاران^۵، ۲۰۰۷)، تخصص مالی اعضای کمیته حسابرسی (کریشنان، ۲۰۰۵؛ ژانگ و همکاران، ۲۰۰۷) و فعالیت و سخت‌کوشی کمیته حسابرسی (عبدالمجید و همکاران^۶، ۲۰۱۴) اندازه‌گیری شده است. انتظار می‌رود کمیته حسابرسی با اعضای کافی، اثربخشی کمیته حسابرسی در اجرای عملکرد نظارتی آن را تقویت کند. یک کمیته حسابرسی بزرگ عملکرد نظارت بیشتری را فراهم می‌نماید؛ زیرا اعضای بیشتری را به انجام وظایف مختلف نظارتی به کار می‌گمارد (اندرسون و ریپ^۷، ۲۰۰۳). علاوه بر این، کمیته حسابرسی با تعداد اعضای بیشتر، آن‌ها را قادر می‌سازد تا تجربه و تخصص خود را به نفع سهامداران به کار گیرند (پیرس و زهرا^۸، ۱۹۹۲) و مشکلات بالقوه گزارشگری مالی را شناسایی و حل کنند (فلو و

1. Turley & Zaman
2. Firth et al
3. Hassan et al
4. Krishnan
5. Zhang
6. Abdel-Meguid et al
7. Anderson & Reeb
8. Pearce & Zahra

همکاران^۱، ۲۰۰۳؛ بدارد و همکاران^۲، ۲۰۰۴). در این رابطه کایربو-کولمن^۳ (۲۰۰۷) استدلال کردند کمیته حسابرسی حداقل باید شامل سه عضو باشد.

استدلال‌ها و یافته‌های مورد بحث در مورد نحوه تأثیرگذاری ویژگی‌های هیأت مدیره ممکن است اثربخشی دیگر مکانیسم‌های راهبری را به طور کلی و کمیته حسابرسی را به طور خاص تحت تأثیر قرار دهد (حسن و همکاران^۴، ۲۰۱۷). تخصص مالی هیأت مدیره یکی از ویژگی‌های کلیدی هیأت مدیره مؤثر است. دیدگاه‌های نظری و عملی در بسیاری از پژوهش‌ها نشان داده‌اند تخصص مالی اعضای هیأت مدیره سبب اثربخشی بیشتر آن می‌شود. در برخی تحقیقات رابطه بین تخصص مالی هیأت مدیره و کمیته حسابرسی بررسی شده است. چانگ و همکاران^۵ (۲۰۱۳) دریافتند در شرکت‌هایی که تخصص مالی مدیران آن‌ها بیشتر است، تمایل بیشتری به داشتن کمیته حسابرسی اثربخش وجود دارد. استقلال هیأت مدیره یکی از ویژگی‌های کلیدی در هیأت مدیره مؤثر است که تمرکز بسیاری از اصلاحات راهبری شرکتی در سراسر جهان به آن معطوف بوده است. استدلال شده است که برای این که هیأت مدیره یک نظارت مؤثر داشته باشد، باید اکثریت افراد خارجی مستقل را شامل شود. درصد بیشتری از مدیران مستقل هیأت مدیره می‌توانند تفاوت بین منافع سهامداران و مدیریت را کاهش دهند و ممکن است در نظارت و مشاوره عملکرد مؤثرتری داشته باشند و بنابراین عملکرد مدیریت را بهبود بخشند (اندرسون و همکاران^۶، ۲۰۰۵). نقش استقلال هیأت مدیره در کاهش هزینه‌های نمایندگی (هنری^۷، ۲۰۰۴) و بهبود عملکرد شرکت‌ها (پرنتیس و اسپنس^۸، ۲۰۰۷) قابل توجه است. رهبری هیأت مدیره یکی دیگر از ویژگی‌های کلیدی ارزیابی کارکرد هیأت مدیره است که به بحث دوگانگی وظیفه مدیر عامل مربوط می‌شود. دوگانگی وظیفه مدیران به وضعیتی اشاره دارد که فردی به طور هم زمان در مدیریت اجرایی و موقعیت هیأت مدیره در یک شرکت اشتغال داشته باشد. دوگانگی وظیفه مدیران موضوع بحث همیشگی بین دو مکتب فکری، تئوری نمایندگی و تئوری مدیریت بوده است. نظریه پردازان نمایندگی معتقدند دوگانگی وظایف مدیریت اجرایی، تمرکز قدرت و اقتدار را در یک فرد ایجاد می‌کند و او را قادر می‌سازد که بر هیأت مدیره تسلط یابد و اثربخشی هیأت مدیره را در عملکرد نظارتی و کنترلی خود کاهش دهد (فاما و جنسن^۹، ۱۹۸۳؛ وستفال و زاج^{۱۰}، ۱۹۹۸). حبیب و حسین^{۱۱} (۲۰۱۲) دریافتند دوگانگی وظیفه مدیر اجرایی می‌تواند از نظارت

1. Felo et al
2. Bedard et al
3. Kyereboah-Coleman
4. Hassan et al
5. Chang, Chen & Zhou
6. Anderson & Reeb
7. Henry
8. Prentice & Spence
9. Fama & Jensen
10. Westphal & Zajac
11. Habib & Hossain

مناسب بر عملکرد مدیر عامل جلوگیری کند و ارزش شرکت و عملکرد آن را به خطر اندازد. نظریه نمایندگی توصیه می‌کند که جدایی بین مدیران و عملکرد هیأت مدیره، منجر به نظارت مؤثرتری خواهد شد. در مقابل، تئوری مدیریت استدلال می‌کند که دوگانگی وظیفه مدیران بهتر می‌تواند به شرکت و سهامداران خدمت کند (داویس و همکاران^۱، ۱۹۹۷). طبق این تئوری، ساختار دوگانه، رهبری قوی و یکپارچه‌ای ایجاد می‌کند و شرکت‌های با دوگانگی مدیریت اجرایی می‌توانند تصمیمات بهتر و سریع‌تری اتخاذ کنند (دونالدسون و داویس^۲، ۱۹۹۱).

از طرفی، ساختار مالکیت سهام شرکت‌ها از مکانیسم‌های راهبری شرکتی محسوب می‌شوند و در تحقیقات مختلف کارکرد این سازه بررسی شده است. تحقیقات نشان داده‌اند افزایش تمرکز مالکیت به عنوان مکانیسم داخلی برای مقابله با اختلافات نمایندگی بین سهامداران و مدیران استفاده می‌شود (اندرسون و ریب^۳، ۲۰۰۳). سهامداران بزرگ مانند نمایندگان دولتی، سرمایه‌گذاران سازمانی و سرمایه‌گذاران با دارایی‌های بزرگ انگیزه بیشتری برای مدیریت مؤثر دارند (جنسن و مک‌کلینگ^۴، ۱۹۷۶؛ شلیفر و ویشنی^۵، ۱۹۸۶). برخی مطالعات مستند کرده‌اند تمرکز مالکیت و کمیته حسابرسی، مکانیسم‌های متضاد راهبری شرکتی هستند (فلدمن و اسپوارز کوف^۶، ۲۰۰۳؛ پوچتا مارتینز و دیفونتنز^۷، ۲۰۰۷). اگر چه مالکیت متمرکز، تضادهای نمایندگی در بازارهای توسعه یافته را کاهش می‌دهد، اما می‌تواند علت اصلی اختلاف در بازارهای نوظهور باشد (لین و چوانگ^۸، ۲۰۱۱؛ پنگ^۹، ۲۰۰۹؛ یای و همکاران^{۱۰}، ۲۰۰۸). سهامداران بزرگ معمولاً خودشان در مدیریت شرکت می‌کنند و یا نمایندگانی را در هیأت مدیره داشته و یا به مدیریت می‌گمارند (لاپورتا و همکاران^{۱۱}، ۱۹۹۸) و سطح بالایی از نفوذ را جهت افزایش منافع خود به بهای نقض منافع سهامداران اقلیت که نفوذ کمی دارند، انجام می‌دهند. از این رو، برخی مطالعات رابطه منفی بین تمرکز مالکیت و عملکرد شرکت را نشان داده‌اند (فیلاتوتچو و همکاران^{۱۲}، ۲۰۰۱؛ ابواشکوفکایا و استپانوا^{۱۳}، ۲۰۱۱؛ استانسکیچ و همکاران^{۱۴}، ۲۰۱۲). تمرکز مالکیت ممکن است جایگزین دیگر مکانیسم‌های راهبری مانند کمیته حسابرسی باشد (حسن و

1. Davis et al
2. Donaldson & Davis
3. Anderson & Reeb
4. Jensen & Meckling
5. Schleifer & Vishny
6. Feldmann & Schwarzkopf
7. Pucheta-Martínez & De Fuentes
8. Lin & Chuang
9. Peng
10. Yiyi et al
11. La Porta et al
12. Filatotchev et al
13. Ivashkovskaya & Stepanova
14. Stan_cic et al

همکاران^۱، ۲۰۱۷).

در مطالعات تحقیقاتی، بر برخی از انواع مالکیت از جمله مالکیت نهادی و مالکیت عمده تمرکز شده است (حسن و همکاران^۲، ۲۰۱۷). طبق این تحقیقات، مالکیت نهادی به طور معنی‌دار منفی با اثربخشی کمیته حسابرسی مرتبط است. این گروه از سهامداران ممکن است از نفوذ بالای خود و تأثیر بر هیأت مدیره شرکت‌ها جهت دستیابی به اطلاعات خصوصی که در دسترس سهامداران اقلیت نیست، بهره ببرند؛ در نتیجه آن‌ها ممکن است تمایل چندانی به داشتن کمیته‌های حسابرسی اثربخش نداشته باشند؛ زیرا عدم تقارن اطلاعاتی و تضاد منافع بین مدیران و این سهامداران می‌تواند از طریق توافق مستقیم بین آن‌ها حل شود. در عوض، شرکت‌های با سطح بالای مالکیت نهادی از وجود تضاد منافع بین سهامداران عمده و سهامداران اقلیت رنج می‌برند. برخی شواهد حاکی از وجود رابطه منفی بین مالکیت نهادی و کمیته حسابرسی است (حسن و حجازی^۳، ۲۰۱۵؛ حسن و همکاران^۴، ۲۰۱۷)؛ در حالی که برخی دیگر بیانگر وجود رابطه مثبت بین مالکیت نهادی و کمیته حسابرسی است (پوچتا مارتینز و دی فوئنتز^۵، ۲۰۰۷). نوع دیگر مالکیت سهام، مالکیت عمده است. مطالعات نشان داده‌اند وجود سهامداران عمده می‌تواند پیامدهای مثبت و منفی برای شرکت داشته باشد. به عقیده برخی صاحب‌نظران، وجود سهامداران عمده از یک سو زمینه‌ها و انگیزه‌ها برای نظارت بر عملکرد مدیران را تقویت می‌کند و از طرفی، گاهی به دلیل عدم انطباق منافع و اهداف سهامداران بزرگ با منافع و انتظارات سهامداران خرد، هزینه کنترل و همسو کردن خواسته‌های سهامداران عمده با منافع سایر سهامداران افزایش می‌یابد (دی‌آنجلو^۶، ۱۹۸۱). در برخی تحقیقات شواهد معنی‌دار در مورد رابطه مثبت بین مالکیت عمده و اثر بخشی کمیته حسابرسی مشاهده شده است. در این شرایط سهامداران عمده نخواهند توانست از منافع خاص بهره‌مند شوند و در نتیجه تمایل بیشتر به همکاری با سایر سهامداران جهت نظارت بر مدیریت شرکت دارند (حسن و همکاران^۷، ۲۰۱۷).

با توجه به مبانی نظری، می‌توان انتظار داشت کمیته حسابرسی با سایر سازوکارهای نظام راهبری نقش جایگزینی یا مکملی داشته باشد. نکته مهم در بررسی این روابط، نحوه ارتباط بین مکانیسم‌های مختلف راهبری شرکتی است. تحقیقات پیشین نشان داده‌اند که مکانیسم‌های نظارت، هم به عنوان مکمل و هم به عنوان جایگزین عمل می‌کنند. فرضیه مکمل بودن توضیحی برای اثرات هم‌افزایی مکانیسم‌های راهبری شرکتی ارائه می‌دهد. طبق این فرضیه، عناصر راهبری شرکتی با یکدیگر در ارتباط هستند (اُئوکی^۸، ۲۰۰۲)؛ این بدان معنی است که سازگاری یک

1. Hassan et al
2. Hassan et al
3. Hassan & Hijazi
4. Hassan et al
5. Pucheta-Martínez & De Fuentes
6. De Angelo
7. Hassan et al
- 8.. Aoki

مکانیسم، اثربخشی مکانیسم‌های دیگر را افزایش می‌دهد و بالعکس (کاسیمان و وئوگلرز^۱، ۲۰۰۶). برخی از محققین استدلال کرده‌اند مکانیسم‌های مؤثر راهبری خارجی، اثربخشی مکانیسم‌های راهبری داخلی را تقویت می‌کنند (کریمرز و نایر^۲، ۲۰۰۵؛ آچاریا و همکاران^۳، ۲۰۱۱). با این حال، استدلال دیگر بیان می‌کند برخی سازوکارهای راهبری شرکتی به عنوان جانشین دیگر سازوکارها عمل می‌کنند (فرناندز و آرونو^۴، ۲۰۰۵). جیروود و مولر^۵ (۲۰۱۱) دریافتند سازوکارهای راهبری شرکتی داخلی و خارجی می‌توانند جایگزین شوند. همچنین طبق شواهد ارائه شده توسط گیلان و همکاران^۶ (۲۰۰۶) مکانیسم راهبری شرکتی داخلی (ساختار هیأت مدیره) به عنوان جایگزین دیگر مکانیسم‌ها (اصلاحات منشور اساسنامه) عمل می‌کند.

۳. اهمیت و ضرورت موضوع پژوهش

ساختار سازمانی در اقتصادهای نوظهور نیازمند یک مجموعه متفاوت از مکانیسم‌های راهبری شرکتی نسبت به کشورهای توسعه یافته می‌باشد؛ زیرا اختلافات راهبری شرکتی در اقتصادهای نوظهور، عمدتاً اختلافات مدیران با یکدیگر است تا اختلافات بین مدیر و مالک (البیدانی^۷، ۲۰۱۴). چارچوب راهبری شرکتی بر اساس دو عنصر کلیدی مطرح می‌شود که شامل نظارت بر عملکرد مدیریت (مانند ساز و کارهای هیأت مدیره) و تضمین حسابداری مدیران در مقابل سهامداران و سایر ذی نفعان (مانند ساز و کارهای کمیته حسابرسی و حسابرسان مستقل) است؛ این اجزا با هم رابطه دارند و هر دو جنبه کارایی و مباحثت راهبری شرکتی را بیان می‌کنند (کیسی و رایت^۸، ۱۹۹۳). هر چند دانستن چگونگی تعامل مکانیسم‌های راهبری مهم است، فقدان تحقیقات لازم در مورد چنین تعاملی وجود دارد (دیفوند و فرانسیس^۹، ۲۰۰۵). نظام راهبری شرکتی ساختاری را فراهم می‌کند که از طریق آن هدف‌های بنگاه تنظیم و وسایل دستیابی به هدف‌ها و نظارت بر عملکرد تعیین می‌شود. این نظام، انگیزه لازم برای تحقق اهداف شرکت را در مدیریت ایجاد کرده و زمینه نظارت مؤثر را فراهم می‌کند. به این ترتیب شرکت‌ها منابع را با اثربخشی بیشتری به کار می‌گیرند. هیأت مدیره شرکت‌ها به عنوان سازوکاری اثربخش برای کاهش مشکلات نمایندگی بین سهامداران و مدیران از طریق پایش و نظم‌دهی به فعالیت مدیران مطرح شده است (هیلی و پالپو^{۱۰}، ۲۰۰۱). نتایج برخی پژوهش‌ها بیانگر این است که ویژگی‌های هیأت مدیره شامل اندازه، ترکیب، استقلال، تخصص و ساختار رهبری می‌توانند بر اثربخشی

1. Cassiman & Veugelers
2. Cremers & Nair
3. Acharya et al
4. Fernández & Arondo
5. Giroud & Mueller
6. Gillan et al
7. Al-Baidhani
8. Keasey & Wright
9. DeFond & Francis
10. Healy & Palepu

کنترل‌های هیأت مدیره اثر داشته باشند (منیف^۱، ۲۰۰۹، آلزوبی و سلامت^۲، ۲۰۱۲). همچنین ساختار مالکیت به عنوان یکی از پارامترهای راهبری برای کنترل مدیران و کاهش هزینه‌های نمایندگی می‌تواند بر تصمیمات سرمایه‌گذاران تأثیر گذارد. منظور از ساختار مالکیت، ترکیب سهام‌داران است (اعتمادی و همکاران، ۱۳۸۸). طبق تئوری نمایندگی و ادبیات راهبری شرکتی، فرض می‌شود ساختار مالکیت بتواند عامل مؤثر جهت کنترل مدیران باشد؛ زیرا این موضوع ممکن است سیستم کنترلی مؤثری ایجاد نماید (گیسون^۳، ۲۰۱۴).

در مبانی نظری و تجربی، فرضیه‌های مکمل و جایگزین در مورد نقش و اثربخشی مکانیسم‌های مختلف نظارتی ناشی از راهبری شرکتی مطرح شده‌اند؛ اما در کمتر تحقیقی این موضوع به روشنی مورد بررسی قرار گرفته است. بنابراین، به نظر می‌رسد که شکاف دانشی در مورد تعامل بین معیارهای مختلف راهبری شرکتی، به ویژه رابطه بین اثربخشی کمیته حسابرسی و سایر مکانیسم‌های راهبری وجود دارد که با انجام چنین پژوهشی می‌توان به پر کردن این شکاف در ادبیات موجود کمک کرد. مطالعات نشان داده‌اند ویژگی‌های کمیته حسابرسی برای اثربخش بودن کمیته در انجام وظایف حیاتی است (ابوت و همکاران^۴، ۲۰۰۴؛ الزبان و ساوان^۵، ۲۰۱۵). برخی ویژگی‌های کمیته حسابرسی از قبیل استقلال، اندازه، تعداد جلسات و مهارت اعضای کمیته در بررسی ماهیت و کارکرد کمیته‌های حسابرسی اهمیت زیادی دارند. اکثر مطالعاتی که اثربخشی کمیته حسابرسی را بررسی کرده‌اند، تنها از یک بعد برای اندازه‌گیری اثربخشی کمیته حسابرسی استفاده کرده‌اند (راگوناندان و رامان^۶، ۲۰۰۷؛ گریکو^۷، ۲۰۱۱؛ باسیل^۸، ۲۰۱۱). پژوهش حاضر، اثربخشی کمیته حسابرسی را با استفاده از شاخص ترکیبی شامل ویژگی‌های اندازه، استقلال و تخصص مالی کمیته حسابرسی اندازه‌گیری نموده است. وجود کمیته حسابرسی می‌تواند تأثیر مهمی در راهبری شرکتی داشته باشد و بیشتر در بهبود وظایف مدیران شرکت مؤثر واقع گردد. البته کارایی و اثربخشی کمیته حسابرسی به عواملی مانند ماهیت مسئولیت کمیته حسابرسی و شخصیت اعضای آن بستگی دارد. بسیاری از پژوهشگران، نقش و تأثیر کمیته حسابرسی را در بهبود کیفیت گزارشگری مالی، عملکرد واحد اقتصادی و تأثیر آن بر جنبه‌های مختلف حسابرسی مستقل را بررسی کرده‌اند. نتیجه پژوهش‌ها نشان دهنده تأثیر مثبت کمیته حسابرسی بر بهبود کیفیت گزارش‌های مالی و ارتقای عملکرد شرکت است (طالب‌نیا و همکاران، ۱۳۸۹). از آنجا که ایجاد و به‌کارگیری کمیته حسابرسی در کشورهای توسعه یافته در پیشگیری از وقوع اعمال خلاف قانون و اخلاق، بهبود گزارشگری مالی، ارائه اطلاعات مالی شفاف و بهبود عملکرد مؤثر

1. Mnif
2. Alzoubi & Selamat
3. Gibson
4. Abbott et al
5. Alzeban & Sawan
6. Raghunandan & Rama
7. Greco
8. Basil

بوده است، انتظار این است که کمیته حسابرسی اثربخش و سایر سازوکارهای راهبری شرکتی در تعامل با یکدیگر باشند. طبق مبانی نظری، هیأت مدیره و مالکیت شرکت‌ها از جایگاهی خاص در حوزه راهبری شرکتی به عنوان مکانیزم‌های عمده نظارتی برخوردار هستند و بررسی نحوه تعامل این معیارها با اثربخشی کمیته حسابرسی حائز اهمیت است.

۴. مروری بر پژوهش‌های پیشین

قسیم^۱ (۲۰۱۸) در بررسی اثربخشی کمیته حسابرسی بر اساس ویژگی‌های استقلال، تعداد جلسات، تخصص مالی و اندازه کمیته حسابرسی نشان دادند استقلال کمیته حسابرسی مهم‌ترین مؤلفه تأثیرگذار بر اثربخشی کمیته حسابرسی است. حسن و همکاران^۲ (۲۰۱۷) دریافتند اثربخشی کمیته حسابرسی رابطه مثبتی با اندازه و استقلال هیأت مدیره دارد، این به یک رابطه راهبری مکمل اشاره دارد. از طرفی، رابطه منفی بین اثربخشی کمیته حسابرسی با دوگانگی وظیفه مدیر عامل و مالکیت‌های نهادی، روابط جایگزین را نشان می‌دهد. نتایج نشان دادند رابطه معنی‌داری بین اثربخشی کمیته حسابرسی و مالکیت دولتی وجود ندارد. راثو و پالانیپان^۳ (۲۰۱۷) نشان دادند اثربخشی کمیته حسابرسی به‌عنوان یکی از سازوکارهای راهبری شرکتی تأثیر مثبتی بر عملکرد شرکت دارد. بومان و راتزینگر^۴ (۲۰۱۷) نشان دادند رابطه معنی‌داری بین حضور حسابرسان مستقل در کمیته حسابرسی با حق‌الزحمه حسابرسی وجود ندارد. در مقابل، حضور این حسابرسان در کمیته حسابرسی با کیفیت حسابرسی رابطه معنی‌دار و مثبت و با تأخیر در گزارش‌های حسابرسی رابطه معنی‌دار و منفی دارد. کالکار^۵ (۲۰۱۶) نشان دادند چرخش حسابرس، تعداد جلسات هیأت مدیره و مالکیت نهادی بر فعالیت و کارکرد کمیته حسابرسی اثر مثبتی معنی‌داری دارند. اما مالکیت مدیریتی، اندازه هیأت مدیره، استقلال هیأت مدیره و دوگانگی وظایف مدیر عامل بر فعالیت کمیته حسابرسی اثر معنی‌داری ندارند. بانسال و شارما^۶ (۲۰۱۶) نشان دادند بین استقلال کمیته حسابرسی و تعداد جلسات کمیته حسابرسی با عملکرد شرکت رابطه‌ای وجود ندارد. کالامو^۷ (۲۰۱۶) نشان دادند ویژگی‌های کمیته حسابرسی بهبود بااهمیتی پس از تجدیدنظر در راهبری شرکتی یافته‌اند. همچنین کمیته حسابرسی رابطه منفی و معناداری با معیار عملکرد در دوره قبل از تجدیدنظر در کد راهبری شرکتی و قبل از بحران مالی جهانی دارد. اینام و خاموسی^۸ (۲۰۱۶) دریافتند استقلال، اندازه، تخصص و تعداد جلسات کمیته حسابرسی رابطه منفی معناداری با مدیریت سود دارند. همچنین بین اثربخشی کمیته حسابرسی

1. Qasim
2. Hassan et al
3. Rao & Palaniappan
4. Baumann & Ratzinger
5. Kalelkar
6. Bansal & Sharma
7. Kallamu
8. Inam & Khamoussi

و تخصص حسابرس در صنعت و دوره تصدی حسابرس رابطه معناداری وجود دارد. آلبیدانی^۱ (۲۰۱۶) نشان دادند اندازه و استقلال هیأت مدیره اثر مثبتی بر کارآمدی کمیته حسابرسی دارند؛ اما دوگانگی وظایف مدیر عامل و وجود حسابرس بزرگ اثر منفی بر کارآمدی کمیته حسابرسی دارد. کای و همکاران^۲ (۲۰۱۵) دریافتند کمیته‌های حسابرسی محتوای ارزشی دارند و چنین نگرشی به سطح و پیچیدگی ساختار مالکیت مرتبط است. یافته‌ها نشان دادند که کمیته‌های حسابرسی نقش بسزایی در کاهش هزینه‌های نمایندگی دارند. ابرناسی و همکاران^۳ (۲۰۱۴) نشان دادند مهارت مالی اعضای کمیته حسابرسی ارتباط معناداری با اطلاعات حسابداری به موقع دارد. عثمان و همکاران^۴ (۲۰۱۴) نشان دادند بین مدت تصدی سمت و چندانگانه بودن سمت اعضای کمیته حسابرسی با افشای اختیاری رابطه معنادار وجود دارد؛ اما بین استقلال، تخصص، اندازه و تعداد جلسات کمیته حسابرسی با افشای اختیاری رابطه‌ای مشاهده نشد. چانگ و همکاران^۵ (۲۰۱۳) نشان دادند شرکت‌هایی که مدیران مستقل بیشتری دارند، تخصص حسابداری مدیران بیشتر است، حقوق بیشتری به مدیران پرداخت می‌کنند، مالکیت مدیریتی بیشتری دارند، اندازه بزرگ‌تری دارند و از حسابرس بزرگ بهره می‌برند، تمایل بیشتری به داشتن کمیته حسابرسی اثربخش دارند. از طرفی، شرکت‌هایی که مالکیت عمده در آن‌ها بیشتر است، تمایل کمتری به داشتن کمیته حسابرسی اثربخش دارند. همچنین شرکت‌های دارای کمیته حسابرسی اثربخش، از مدیریت سود کمتری برخوردارند، حق الزحمه حسابرسی کمتری دارند و اظهار نظر تعدیل شده کمتری را تجربه کرده‌اند. الم‌تری و همکاران^۶ (۲۰۱۲) نشان دادند بین اندازه کمیته حسابرسی و عملکرد شرکت رابطه معناداری وجود دارد. اما بین استقلال هیأت‌مدیره، دوگانگی وظیفه مدیر عامل، اندازه هیأت مدیره، استقلال کمیته حسابرسی و تعداد جلسات کمیته حسابرسی با عملکرد شرکت رابطه معناداری وجود دارد. باسیل^۷ (۲۰۱۱) نشان دادند در شرکت‌های دارای هیأت مدیره بزرگ‌تر و مالکیت مدیریتی بالاتر، استقلال کمیته حسابرسی بیشتر است. به علاوه، در شرکت‌های بزرگ‌تر، کمیته حسابرسی استقلال کمتری دارد و شرکت‌های با جریان نقد آزاد بیشتر، نیازمند کمیته حسابرسی مستقل‌تر هستند. همچنین شرکت‌های دارای کمیته حسابرسی بزرگ‌تر و هیأت مدیره بزرگ‌تر، فعالیت بیشتری دارند. نوروآسی و ون‌نوردین^۸ (۲۰۰۹) دریافتند شرکت‌هایی که اعضای غیرموظف هیأت مدیره آن‌ها بیشتر است و کمیته حسابرسی بزرگ‌تری دارند، کیفیت افشای بیشتری دارند. راقوناندان و رامان^۹

1. Al-Baidhani
2. Cai et al
3. Abernathy, Beyer, Masli & Stefaniak
4. Othman et al
5. Chang, Chen & Zhou
6. Al-Matari et al
7. Basil
8. Nurwati & Wan Nordin
9. Raghunandan & Rama

(۲۰۰۷) نشان دادند در شرکت‌های بزرگ‌تر، دارای سهم بالای مالکیت بلوکی خارجی و برخوردار از تعداد جلسات بیشتر هیأت مدیره، کمیته حسابرسی از کارکرد بیشتری برخوردار است. با افزایش اندازه و افزایش اعضای دارای تخصص حسابداری در کمیته حسابرسی، کارکرد کمیته حسابرسی نیز افزایش می‌یابد.

امیری و حاجیها (۱۳۹۷) نشان دادند بین اندازه کمیته حسابرسی و نوع مؤسسه حسابرسی باکیفیت کنترل داخلی رابطه معناداری وجود دارد. همچنین تعداد اعضای کمیته حسابرسی با کیفیت کنترل داخلی رابطه معناداری دارد و نوع مؤسسه حسابرسی رابطه بین فعالیت‌های کمیته حسابرسی و کیفیت کنترل داخلی را تعدیل می‌کند. حسنی و ناغمی‌نیری (۱۳۹۷) دریافتند اثربخشی کمیته حسابرسی و همچنین هر یک از ویژگی‌های کمیته حسابرسی (اندازه، استقلال و تخصص) ارتباط مثبت معنی‌داری با حق‌الزحمه حسابرس مستقل دارند. فخاری و رضایی پیتونه‌نویی (۱۳۹۷) دریافتند رابطه مثبت و معناداری بین وجود کمیته حسابرسی و محیط اطلاعاتی شرکت وجود دارد. سالارزهی و جفایی (۱۳۹۷) نشان دادند ارتباط مثبت و معناداری بین اثربخشی ویژگی‌های کمیته حسابرسی و ارائه گزارش به هنگام حسابرسی مالی وجود دارد. مرادزاده‌فرد و همکاران (۱۳۹۶) دریافتند رابطه مثبت معنادار بین اثربخشی کمیته حسابرسی و کیفیت حسابرسی برقرار است. فخاری و رضایی پیتونه‌نویی (۱۳۹۶) دریافتند رابطه مثبت معنادار بین تخصص مالی اعضای کمیته حسابرسی و محیط اطلاعاتی شرکت‌ها وجود دارد. صفری‌گرایلی و همکاران (۱۳۹۶) دریافتند اثربخشی کمیته حسابرسی، مربوط بودن ارزش سود (محتوای ارزشی اطلاعات سود و زیان) و مربوط بودن ارزش دفتری هر سهم (محتوای ارزشی اطلاعات ترازنامه) را افزایش می‌دهد. کامیابی و بوژمهرانی (۱۳۹۶) نشان دادند بین ویژگی‌های کمیته حسابرسی (استقلال، تخصص مالی، تجربه، مدت تصدی و اندازه کمیته حسابرسی) و افشای اختیاری شرکت‌ها رابطه معناداری وجود ندارد. رحمان‌پور و خلعتبری لیماکی (۱۳۹۶) نشان دادند بین استقلال، تخصص مالی و صلاحیت اعضاء کمیته حسابرسی با اثربخشی حسابرسی داخلی رابطه وجود دارد. حساس‌یگانه و همکاران (۱۳۹۵) نشان دادند بین اجرای توصیه‌های حسابرسی داخلی با استقلال کمیته حسابرسی، دانش و تجربه مالی، حسابداری و حسابرسی، تعداد جلسات کمیته حسابرسی و برگزاری جلسات مکرر مدیر حسابرسی داخلی و کمیته حسابرسی رابطه معناداری وجود دارد؛ اما بین اجرای توصیه‌های حسابرسی داخلی و تعداد اعضای کمیته حسابرسی، مشارکت کمیته حسابرسی در پیشنهاد و عزل مدیر حسابرسی داخلی و نظارت و بررسی مراحل برنامه حسابرسی داخلی توسط کمیته حسابرسی رابطه معناداری یافت نشد. ثقفی و همکاران (۱۳۹۵) نشان دادند بین کمیته حسابرسی و ویژگی‌های هیأت مدیره در شرکت‌های عرضه اولیه رابطه معناداری وجود ندارد. کامیابی و حبیبی شفیعی (۱۳۹۵) دریافتند بین تخصص کمیته حسابرسی و اندازه حسابرس با کیفیت گزارشگری مالی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. بین اندازه کمیته حسابرسی و کیفیت گزارشگری مالی رابطه منفی و معناداری وجود دارد. سپاسی و همکاران (۱۳۹۵) دریافتند وجود کمیته حسابرسی و حسابرسی داخلی در شرکت‌های

بورسی قبل و بعد از تشکیل آن‌ها هیچ تفاوت معناداری را در رتبه افشای اطلاعات شرکت‌ها ایجاد نکرده است. نیکبخت و همکاران (۱۳۹۵) دریافتند بین استقلال، اندازه و تخصص مالی کمیته حسابرسی با کیفیت گزارشگری مالی رابطه مستقیم معناداری وجود دارد؛ اما بین کارایی عملکرد حسابرسی داخلی و کیفیت گزارشگری مالی رابطه معناداری وجود ندارد. گلستانی و همکاران (۱۳۹۴) نشان دادند بین کمیته حسابرسی و حق الزحمه حسابرسی رابطه معناداری وجود دارد. همچنین ارتباطات سیاسی هیأت مدیره بر رابطه بین کمیته حسابرسی و حق الزحمه حسابرسی شرکت‌ها تأثیر معناداری دارد. ولی‌پور و نوروزی (۱۳۹۴) نشان دادند ارتباط معنی‌داری میان میزان تخصص در امور مالی و حسابداری کمیته حسابرسی و میزان تجربه در امور مالی و حسابداری با به‌موقع بودن گزارشگری مالی وجود دارد. بهارمقدم و همکاران (۱۳۹۴) دریافتند ارتباط مثبت و معنادار میان استقلال و داشتن تخصص حسابداری اعضای کمیته حسابرسی با کیفیت صورت‌های مالی وجود دارد. همچنین تعداد اعضای کمیته حسابرسی، تعداد جلسات کمیته حسابرسی و اشتغال داشتن به بیش از دو مدیریت در سایر شرکت‌ها ارتباط معناداری با کیفیت صورت‌های مالی ندارند. رؤیایی و ابراهیمی (۱۳۹۴) نشان دادند استقلال و تخصص کمیته حسابرسی بر افشای داوطلبانه تأثیر می‌گذارند و تعداد جلسات و اندازه کمیته حسابرسی تأثیری ندارند. بهارمقدم و همکاران (۱۳۹۰) دریافتند استقلال، فعال بودن، تخصص مالی، اندازه، داشتن منشور، حمایت هیأت مدیره و تجربه باعث اثربخشی کمیته حسابرسی می‌شود. عدم درک نقش مؤثر کمیته حسابرسی، تمرکزگرایی و قدرت‌طلبی مدیران، عدم وجود بستر قانونی برای تشکیل کمیته حسابرسی، هزینه‌های ایجاد کمیته حسابرسی و عدم تأکید بورس اوراق بهادار به ایجاد کمیته حسابرسی از عوامل عدم استقرار کمیته حسابرسی است.

۵. فرضیه‌های پژوهش

تحقیقات پیشین نشان داده‌اند مکانیسم‌های راهبری شرکتی ممکن است به عنوان مکمل و یا به عنوان جایگزین عمل کنند. فرضیه مکمل توضیحی برای اثرات هم‌افزایی مکانیسم‌های راهبری شرکتی ارائه می‌دهد. طبق این فرضیه، مکانیسم‌های مؤثر راهبری اثربخشی یکدیگر را تقویت می‌کنند (کریمرز و نایر^۱، ۲۰۰۵؛ کاسیمان و وئوگلرز^۲، ۲۰۰۶؛ آچاریا و همکاران^۳، ۲۰۱۱). با این حال، استدلال جایگزین بیان می‌کند سازوکارهای راهبری شرکتی به عنوان جانشین دیگر سازوکارها عمل می‌کنند (فرناندز و آروندو^۴، ۲۰۰۵؛ جیروود و مولر^۵، ۲۰۱۱). با توجه به این استدلال‌ها، جهت بررسی رابطه بین اثربخشی کمیته حسابرسی با مکانیسم‌های مدیریتی و مالکیتی راهبری شرکتی، فرضیه‌های تحقیق به شرح زیر تدوین شدند:

1. Cremers & Nair
2. Cassiman & Veugelers
3. Acharya et al
4. Fernández & Arrondo
5. Giroud & Mueller

- ▼ بین ویژگی‌های هیأت مدیره و اثربخشی کمیته حسابرسی رابطه معنی‌داری وجود دارد.
- ۱- بین تخصص مالی هیأت مدیره و اثربخشی کمیته حسابرسی رابطه معنی‌داری وجود دارد.
- ۲- بین استقلال هیأت مدیره و اثربخشی کمیته حسابرسی رابطه معنی‌داری وجود دارد.
- ۳- بین رهبری هیأت مدیره و اثربخشی کمیته حسابرسی رابطه معنی‌داری وجود دارد.
- ▼ بین انواع ساختار مالکیت و اثربخشی کمیته حسابرسی رابطه معنی‌داری وجود دارد.
- ۴- بین مالکیت نهادی و اثربخشی کمیته حسابرسی رابطه معنی‌داری وجود دارد.
- ۵- بین مالکیت عمده و اثربخشی کمیته حسابرسی رابطه معنی‌داری وجود دارد.

۶. مدل‌ها و متغیرهای پژوهش

در این پژوهش به پیروی از پژوهش‌های چانگ و همکاران^۱ (۲۰۱۳)، کالکار^۲ (۲۰۱۶) و حسن و همکاران^۳ (۲۰۱۷) از مدل‌های زیر برای آزمون فرضیه‌های پژوهش استفاده می‌شود:

▼ مدل‌های رابطه بین ویژگی‌های هیأت مدیره و اثربخشی کمیته حسابرسی

$$ACE_{i,t} = \alpha + \beta_1 BEDU_{i,t} + \beta_2 BIGAUD_{i,t} + \beta_3 SWHAUD_{i,t} + \beta_4 SIZE_{i,t} + \beta_5 PROF_{i,t} + \beta_8 LEV_{i,t} + \epsilon_{i,t}$$

$$ACE_{i,t} = \alpha + \beta_1 BIND_{i,t} + \beta_2 BIGAUD_{i,t} + \beta_3 SWHAUD_{i,t} + \beta_4 SIZE_{i,t} + \beta_5 PROF_{i,t} + \beta_8 LEV_{i,t} + \epsilon_{i,t}$$

$$ACE_{i,t} = \alpha + \beta_1 BLEAD_{i,t} + \beta_2 BIGAUD_{i,t} + \beta_3 SWHAUD_{i,t} + \beta_4 SIZE_{i,t} + \beta_5 PROF_{i,t} + \beta_8 LEV_{i,t} + \epsilon_{i,t}$$

▼ مدل‌های رابطه بین ساختار مالکیت و اثربخشی کمیته حسابرس

$$ACE_{i,t} = \alpha + \beta_1 INSOWN_{i,t} + \beta_2 BIGAUD_{i,t} + \beta_3 SWHAUD_{i,t} + \beta_4 SIZE_{i,t} + \beta_5 PROF_{i,t} + \beta_8 LEV_{i,t} + \epsilon_{i,t}$$

$$ACE_{i,t} = \alpha + \beta_1 MAJOWN_{i,t} + \beta_2 BIGAUD_{i,t} + \beta_3 SWHAUD_{i,t} + \beta_4 SIZE_{i,t} + \beta_5 PROF_{i,t} + \beta_8 LEV_{i,t} + \epsilon_{i,t}$$

در ادامه نحوه اندازه‌گیری متغیرهای وابسته، مستقل و کنترلی بیان شده‌اند:

▼ متغیر وابسته

$ACE_{i,t}$: اثربخشی کمیته حسابرسی؛ به پیروی از الگوی حسن و همکاران (۲۰۱۷) ابتدا امتیاز ویژگی‌های کمیته حسابرسی خاص هر شرکت محاسبه شده و سپس اقدام به محاسبه اثربخشی کمیته حسابرسی می‌شود.

$$\pi_{i,t} = (ACS_{i,t} + ACI_{i,t} + ACF_{i,t}) / 3 \quad ACE_{i,t} = \text{Ln} [\pi_{i,t} / (1 - \pi_{i,t})]$$

$\pi_{i,t}$: امتیاز ویژگی‌های کمیته حسابرسی خاص هر شرکت

$ACS_{i,t}$: اندازه کمیته حسابرسی؛ یک متغیر مجازی است. در صورتی که تعداد اعضای کمیته حسابرسی از سه نفر بیشتر باشد، کد یک می‌گیرد و در غیر این صورت کد صفر می‌گیرد.

$ACI_{i,t}$: استقلال کمیته حسابرسی؛ یک متغیر مجازی است. در صورتی که کل اعضای کمیته حسابرسی مستقل باشند، کد یک می‌گیرد و در غیر این صورت کد صفر می‌گیرد.

1. Chang, Chen & Zhou

2. Kalelkar

3. Hassan et al

$ACF_{i,t}$: تخصص مالی کمیته حسابرسی؛ یک متغیر مجازی است. در صورتی که تعداد اعضای کمیته حسابرسی با تخصص مالی از یک نفر بیشتر باشد، کد یک می‌گیرد و در غیر این صورت کد صفر می‌گیرد.

▼ متغیرهای مستقل

$BC_{i,t}$: ویژگی‌های هیأت مدیره؛ برای بررسی ویژگی‌های هیأت مدیره از سه معیار زیر استفاده می‌شود:

$BEDU_{i,t}$: تخصص مالی هیأت مدیره؛ نسبت اعضای با تخصص مالی به کل تعداد اعضای هیأت مدیره شرکت.

$BIND_{i,t}$: استقلال هیئت مدیره؛ نسبت تعداد اعضای غیر موظف به کل تعداد اعضای هیأت مدیره شرکت.

$BLEAD_{i,t}$: رهبری هیأت مدیره؛ اگر مدیر عامل وظیفه رئیس یا نائب رئیس هیأت مدیره را نیز بر عهده داشته باشد، کد یک و در غیر این صورت کد صفر را اختیار می‌کند.

$OWN_{i,t}$: نوع مالکیت؛ برای بررسی نوع مالکیت از دو معیار به شرح زیر استفاده می‌شود:

$INSOWN_{i,t}$: مالکیت نهادی؛ درصد سهام عادی در دست سرمایه‌گذاران نهادی شرکت.

$MAJOWN_{i,t}$: مالکیت عمده؛ درصد سهام اولین، دومین و سومین سهامدار دارای بیشترین

سهام مالکیت شرکت.

▼ متغیرهای کنترلی

$BIGAUD_{i,t}$: حسابرسی بزرگ؛ اگر حسابرسی شرکت سازمان حسابرسی باشد یک و در غیر اینصورت صفر است.

$SWHAUD_{i,t}$: چرخش حسابرسی؛ اگر حسابرسی شرکت تغییر کند کد یک و در غیر این صورت کد صفر است.

$SIZE_{i,t}$: اندازه شرکت؛ لگاریتم طبیعی درآمد فروش شرکت.

$PROF_{i,t}$: سودآوری شرکت؛ نسبت سود خالص به فروش خالص شرکت.

$LEV_{i,t}$: اهرم مالی شرکت؛ نسبت ارزش دفتری دارایی‌ها به ارزش دفتری بدهی‌های شرکت.

۷. روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش به دلیل استفاده از نظریه‌های موجود جهت بهبود تصمیم‌گیری، از نوع پژوهش کاربردی است. طرح پژوهش پس‌رویدادی است. استنتاج فرضیه‌ها مبتنی بر استدلال قیاسی و تصمیم نتایج به جامعه آماری مبتنی بر استنتاج استقرایی است. پژوهش از لحاظ ماهیت، توصیفی و همبستگی است؛ ارتباط بین متغیرهای پژوهش با استفاده از داده‌های واقعی شرکت‌ها در سال‌های مختلف و طبق مدل‌های رگرسیون بررسی می‌شود. مبانی نظری و پیشینه پژوهش طبق روش کتابخانه‌ای از مقاله‌های علمی، پایگاه‌های اطلاعاتی و سایت‌های مربوطه گردآوری شدند. در جمع‌آوری داده‌های مورد نیاز پژوهش طبق روش اسنادکاوی از صورت‌های مالی حسابرسی شده،

گزارش هیأت مدیره و سایر اطلاعات منتشره شرکت‌ها استفاده گردید. جهت انجام فرآیند از نرم افزار ره‌آورد نوین و سایت کدال استفاده شد. پس از بررسی داده‌های اولیه از نرم‌افزار اکسل جهت مرتب‌سازی و انجام محاسبات لازم استفاده گردید و از نرم‌افزار ایوبوز جهت انجام تحلیل‌های آماری کمک گرفته شد.

۸. جامعه آماری پژوهش و شرایط غربال آن

جامعه آماری پژوهش شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران طی سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۶ است. برای گزینش شرکت‌ها از روش حذف هدفمند استفاده شده که شرایط آن به صورت زیر است:

- ۱- شرکت‌ها از نوع بانک‌ها، مؤسسات مالی و اعتباری، بیمه، لیزینگ و سرمایه‌گذاری نباشند.
 - ۲- شرکت‌ها از ابتدا تا انتهای دوره پژوهش در بورس حضور داشته و ورود و خروج طی دوره انجام نشده باشد.
 - ۳- شرکت‌ها مشمول تغییر دوره مالی قرار نداشته باشند.
- با توجه به شرایط اعمال شده، در مجموع تعداد ۱۹۵ شرکت طی دوره ۶ ساله به عنوان شرکت‌های غربال شده از جامعه آماری پژوهش انتخاب شدند.

۹. یافته‌های حاصل از تحلیل‌های پژوهش

آمار توصیفی متغیرها مندرج در جدول (۱) شامل میانگین، میانه، انحراف معیار، چولگی و کشیدگی هستند. در مورد متغیرهای مجازی، مقادیر صفر و یک و درصد فراوانی مشاهده‌ها در جدول (۲) ارائه شده‌اند. میانگین اثربخشی کمیته حساسی‌ریسی بر اساس امتیاز ویژگی‌های خاص اندازه، استقلال و تخصص مالی کمیته حساسی‌ریسی در شرکت‌های مورد بررسی ۰/۳۹۳۹، میانه آن ۰/۶۹۳۱ و انحراف معیار آن ۰/۳۴۳۴ است. چولگی و کشیدگی آن به ترتیب ۰/۲۷۶۰- و ۱/۰۷۶۲ است که نشان داد داده‌های دور افتاده آن در سمت چپ توزیع قرار داشته و نمودار توزیع آن بلندتر از توزیع نرمال است. میانگین درصد تخصص مالی اعضای هیأت مدیره شرکت‌های مورد بررسی ۰/۳۵۶۹، میانه آن ۰/۴۰۰۰ و انحراف معیار آن ۰/۰۹۴۶ است. به طور میانگین حدود یک سوم اعضای حاضر در هیأت مدیره شرکت‌ها دارای تخصص مالی هستند. میانگین درصد اعضای غیرموظف هیأت مدیره در شرکت‌های مورد بررسی ۰/۶۸۸۷، میانه آن ۰/۶۰۰۰ و انحراف معیار آن ۰/۲۰۴۰ است. به طور میانگین حدود دو سوم تعداد اعضای هیأت مدیره شرکت‌ها افراد مستقل و غیرموظف هستند. در ۲۱/۴۵ درصد مشاهده‌های مورد بررسی (تعداد ۲۵۱ مشاهده شرکت-سال) مدیر عامل همزمان رئیس یا نائب رئیس هیأت مدیره است و در سایر موارد تفکیک وظایف وجود دارد. میانگین درصد سهام سرمایه‌گذاران نهادی در شرکت‌های مورد بررسی ۰/۷۲۱۷، میانه آن ۰/۷۶۰۴ و انحراف معیار آن ۰/۱۹۱۷ است. میانگین درصد سهام عادی اولین، دومین و سومین سهامدار دارای بیشترین سهم مالکیت در شرکت‌های مورد بررسی

۰/۷۰۸۳، میانه آن ۰/۷۴۴۳ و انحراف معیار آن ۰/۱۸۹۰ است. چولگی معیارهای هیأت مدیره و انواع مالکیت منفی و کشیدگی آن‌ها مثبت است.

جدول (۱): نتایج آمار توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیرها	میانگین	میانه	انحراف معیار	چولگی	کشیدگی	مشاهده‌ها
ACEi,t	۰/۳۹۳۹۶۸	۰/۶۹۳۱۴۷	۰/۳۴۳۴۶۴	-۰/۲۷۶۰۹۸	۱/۰۷۶۲۳۰	۱۱۷۰
BEDUi,t	۰/۳۵۶۹۸۵	۰/۴۰۰۰۰۰	۰/۰۹۴۶۱۵	-۲/۱۶۴۷۳۹	۷/۰۵۸۷۸۴	۱۱۷۰
BINDi,t	۰/۶۸۸۷۱۸	۰/۶۰۰۰۰۰	۰/۲۰۴۰۶۳	-۰/۳۰۵۵۸۲	۲/۶۷۴۱۴۲	۱۱۷۰
INSOWNi,t	۰/۷۲۱۷۵۸	۰/۷۶۰۴۰۰	۰/۱۹۱۷۰۷	-۱/۲۸۱۴۵۹	۴/۸۵۷۹۴۳	۱۱۷۰
MAJOWNi,t	۰/۷۰۸۳۶۵	۰/۷۴۴۳۰۰	۰/۱۸۹۰۴۰	-۰/۹۹۱۳۱۹	۳/۹۸۳۸۲۳	۱۱۷۰
SIZEi,t	۲۷/۶۴۲۶۶	۲۷/۵۶۷۵۱	۱/۶۰۸۸۷۵	۰/۴۷۲۶۶۸	۴/۲۳۷۳۲۶	۱۱۷۰
PROFi,t	۰/۱۱۷۱۶۶	۰/۱۰۵۳۲۵	۱/۶۱۴۱۶۸	-۲۳/۷۸۸۹۴	۷۷۴/۸۹۱۹	۱۱۷۰
LEVi,t	۰/۶۱۴۰۲۳	۰/۶۰۶۶۴۳	۰/۲۷۲۸۱۶	۲/۹۱۶۸۵۴	۲۸/۳۶۶۰۴	۱۱۷۰

جدول (۲): نتایج بررسی متغیرهای مجازی پژوهش

متغیرها	مقدار صفر		مقدار یک		کل مشاهده‌ها	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
BLEADi,t	۹۱۹	۷۸/۵۵	۲۵۱	۲۱/۴۵	۱۱۷۰	۱۰۰
BIGAUDi,t	۹۲۵	۷۹/۰۶	۲۴۵	۲۰/۹۴	۱۱۷۰	۱۰۰
SWHAUDI,t	۸۴۶	۷۲/۳۱	۳۲۴	۲۷/۶۹	۱۱۷۰	۱۰۰

حدود ۲۰/۹۴ درصد مشاهده‌های مورد بررسی (تعداد ۲۴۵ مشاهده شرکت-سال) توسط سازمان حسابرسی و ۷۹/۰۶ درصد مشاهده‌های مورد بررسی (تعداد ۹۲۵ مشاهده شرکت-سال) توسط سایر حسابرسان حسابرسی شده‌اند. در ۲۷/۶۹ درصد مشاهده‌های مورد بررسی (تعداد ۳۲۴ مشاهده شرکت-سال) حسابرس شرکت تغییر کرده و در ۷۲/۳۱ درصد مشاهده‌های مورد بررسی (تعداد ۸۴۶ مشاهده شرکت-سال) حسابرس شرکت مشابه سال قبل است. میانگین اندازه شرکت‌های مورد بررسی ۲۷/۶۴۲ واحد لگاریتم طبیعی درآمد فروش، میانه آن ۲۷/۵۶۷ واحد و انحراف معیار آن ۱/۶۰۸۸ واحد است. میانگین حاشیه سود خالص شرکت‌های مورد بررسی ۰/۱۱۷۱، میانه آن ۰/۱۰۵۳ و انحراف معیار آن ۱/۶۱۴۱ است. این نسبت بیانگر سواوری در قبال درآمد فروش است. میانگین اهرم مالی شرکت‌های مورد بررسی ۰/۶۱۴۰، میانه آن ۰/۶۰۶۶ و انحراف معیار آن ۰/۲۷۲۸ است. در حقیقت، شرکت‌ها تأمین مالی خود را بیشتر از طریق بدهی‌ها انجام داده‌اند. چولگی سودآوری منفی و چولگی اندازه و اهرم مالی مثبت است. کشیدگی توزیع این متغیرها مثبت است.

نتایج بررسی همبستگی متغیرهای پژوهش در جدول (۳) نشان داده شده‌اند. طبق نتایج،

سطح معنی‌داری آماره تی ضرایب همبستگی بین ویژگی‌های هیأت مدیره کمتر از سطح خطای ۵ درصد می‌باشد. بین تخصص مالی هیأت مدیره و استقلال هیأت مدیره همبستگی معنی‌دار و مستقیم قابل مشاهده است؛ اما رهبری هیأت مدیره با تخصص مالی هیأت مدیره و استقلال هیأت مدیره دارای همبستگی معنی‌دار و معکوس است. نکته مهم این است که همبستگی قوی بین تخصص مالی هیأت مدیره و استقلال هیأت مدیره وجود دارد که احتمال می‌رود منجر به همخطی شود. همچنین سطح معنی‌داری آماره تی ضریب همبستگی بین مالکیت نهادی و مالکیت عمده کمتر از سطح خطای ۵ درصد است. به این ترتیب، بین معیارهای ساختار مالکیت همبستگی قوی وجود دارد و احتمال همخطی زیاد است. در این موارد، تأثیر هر یک از ویژگی‌های هیأت مدیره و معیارهای ساختار مالکیت بر اثربخشی کمیته حسابرسی باید به صورت مجزا در مدل‌های رگرسیون جداگانه ارزیابی شوند. در سایر موارد شواهدی از همبستگی قوی بین متغیرهای مستقل و کنترلی وجود ندارد و بر این اساس، همخطی دیگری قابل مشاهده نیست و متغیرهای مورد نظر را می‌توان همزمان در مدل‌های پژوهش بررسی نمود.

جدول (۳): نتایج آزمون همبستگی متغیرهای پژوهش

LEV _{it}	PROF _{it}	SIZE _{it}	SWHAUD _{it}	BIGAUD _{it}	MAJOWN _{it}	INSOWN _{it}	BLEAD _{it}	BIND _{it}	BEDU _{it}	ACE _{it}	همبستگی معناداری آماره تی						
										۱/۰۰۰۰۰	ACE _{it}						

									۱/۰۰۰۰۰	۰/۰۶۴۷۲۸	BEDU _{it}						
									-----	۰/۰۲۶۸							
								۱/۰۰۰۰۰	-۰/۳۱۱۴۵	-۰/۰۴۶۶۲۹	BIND _{it}						
								-----	۰/۰۰۰۰	-۰/۱۱۰۹							
									۱/۰۰۰۰۰	-۰/۳۲۱۱۸۲	-۰/۱۳۷۸۲۸	BLEAD _{it}					
								-----	۰/۰۰۰۰	۰/۰۰۰۰	۰/۰۰۰۰۳						
									۱/۰۰۰۰۰	-۰/۰۱۷۶۷۸	-۰/۰۸۲۳۴۸	INSOWN _{it}					
								-----	-۰/۰۵۴۵۸	۰/۰۰۴۸	۰/۲۳۱۸	۰/۰۲۳۰۵۳					
									۱/۰۰۰۰۰	-۰/۰۹۳۴۸۹۲	-۰/۰۱۲۳۴۰	-۰/۰۴۲۸۷۳	MAJOWN _{it}				
								-----	۰/۰۰۰۰	۰/۰۰۰۵	۰/۰۶۲۸۴	۰/۱۴۳۸					
									۱/۰۰۰۰۰	۰/۰۸۰۳۷	۰/۱۳۷۱۰۳	۰/۰۴۱۳۴۱	BIGAUD _{it}				
								-----	۰/۰۰۰۲	۰/۰۰۰۰	۰/۰۰۰۰	۰/۱۵۷۶					
									۱/۰۰۰۰۰	-۰/۰۲۷۱۵۴۹	-۰/۰۳۱۸۰۸	-۰/۰۶۶۱۵۱	SWHAUD _{it}				
								-----	۰/۰۰۰۰	۰/۲۷۷۰	۰/۱۸۷۸	۰/۰۲۳۷					
									۱/۰۰۰۰۰	-۰/۱۱۵۳۰۹	۰/۰۲۶۰۱۱	۰/۱۲۷۳۰۸	۰/۱۷۷۲۵۲	SIZE _{it}			
								-----	۰/۰۰۰۱	۰/۰۰۰۰	۰/۰۰۰۰	۰/۲۴۰۸	۰/۰۰۰۰				
									۱/۰۰۰۰۰	۰/۰۶۲۳۲۶	۰/۰۴۳۷۴	۰/۰۴۲۰۱۶	۰/۰۰۵۷۵۰	۰/۰۲۲۱۳۲	PROF _{it}		
								-----	۰/۰۳۰۶	۰/۰۸۸۱۲	۰/۱۵۰۹	۰/۰۸۴۴۲	۰/۴۴۹۵	۰/۵۳۷۷	۰/۰۳۸۷	۰/۰۲۰۲۹	۰/۲۱۰۰
۱/۰۰۰۰۰	-۰/۱۶۴۳۰۴	۰/۰۷۶۸۹۶	-۰/۰۰۱۱۹۶	۰/۰۹۷۳۹۳	۰/۱۲۰۶۸۸	۰/۱۱۳۰۴۲	۰/۰۴۵۸۱۱	-۰/۳۲۶۵۳۴	-۰/۳۱۱۹۱۳	-۰/۰۳۶۶۷۶	LEV _{it}						
-----	۰/۰۰۰۰	۰/۰۰۰۸۵	۰/۹۶۷۴	۰/۰۰۰۹	۰/۰۰۰۰	۰/۰۰۰۱	-۰/۱۱۷۳	۰/۰۰۰۰	۰/۰۰۰۰	۰/۲۱۰۰							

جهت بررسی روابط بین اثربخشی کمیته حسابرسی و ویژگی‌های هیأت مدیره از سه معیار تخصص مالی، استقلال و رهبری هیأت مدیره استفاده شده و همچنین جهت بررسی روابط بین اثربخشی کمیته حسابرسی و ساختار مالکیت از دو معیار مالکیت نهادی و مالکیت عمده استفاده شده و برای هر یک فرضیه‌ای در نظر گرفته شده است. جهت آزمون این روابط از مدل‌های رگرسیون چند متغیره بر حسب مشاهده‌های ترکیبی استفاده شد. نتایج مربوط به آزمون‌های اولیه مدل‌های مربوط به فرضیه‌های اول، دوم و سوم پژوهش در جدول (۴) و نتایج آزمون نهایی آن‌ها در جدول (۵) بیان شده‌اند. همچنین نتایج مربوط به آزمون‌های اولیه مدل‌های مربوط به فرضیه‌های چهارم و پنجم پژوهش در جدول (۶) و نتایج آزمون نهایی آن‌ها در جدول (۷) بیان شده‌اند. طبق آماره اف لیمر مدل‌ها در آزمون چاو (۶/۲۷۲۳)، (۶/۳۰۳۵)، (۶/۲۴۹۷)، (۶/۵۴۰۲) و (۶/۴۷۸۱) و سطح معنی‌داری آن‌ها (۰/۰۰۰۰، ۰/۰۰۰۰، ۰/۰۰۰۰، ۰/۰۰۰۰، ۰/۰۰۰۰) که کمتر از سطح خطای ۵ درصد هستند، استفاده از مدل ترکیبی مناسب است. طبق آماره کای دو مدل‌ها در آزمون هاسمن (۵۵/۸۷۰)، (۵۲/۹۳۴)، (۵۱/۶۱۶)، (۵۹/۲۴۸) و (۶۲/۲۱۷) و سطح معنی‌داری آن‌ها (۰/۰۰۰۰، ۰/۰۰۰۰، ۰/۰۰۰۰، ۰/۰۰۰۰، ۰/۰۰۰۰) که کمتر از سطح خطای ۵ درصد

هستند، استفاده از روش اثرات ثابت مناسب است. طبق آماره نسبت درست‌نمایی در آزمون ناهمسانی واریانس باقیمانده‌ها (۱۴۵۱۴/۴، ۱۳۹۷۱/۷، ۱۳۵۶۰/۲، ۱۳۱۶۱/۸ و ۱۳۳۰۸/۲) و سطح معنی‌داری آن‌ها (۰/۰۰۰۰، ۰/۰۰۰۰، ۰/۰۰۰۰، ۰/۰۰۰۰ و ۰/۰۰۰۰) که کمتر از سطح خطای ۵ درصد هستند، جهت رفع ناهمسانی واریانس باقیمانده‌ها باید از روش حداقل مربعات تعمیم یافته استفاده شود.

آماره فیشر مدل‌ها (۲۳۰/۰۰، ۲۲۶/۸۰، ۲۱۷/۵۹، ۱۵۱/۵۳ و ۱۴۸/۷۵) و سطح معنی‌داری آن‌ها (۰/۰۰۰۰، ۰/۰۰۰۰، ۰/۰۰۰۰، ۰/۰۰۰۰ و ۰/۰۰۰۰) کمتر از سطح خطای ۵ درصد هستند و روابط خطی معنی‌دار بین متغیرها در مدل‌ها وجود دارد. آماره دوربین-واتسون مدل‌ها (۱/۷۸۲۶، ۱/۷۲۶۰، ۱/۷۴۲۸، ۱/۶۸۲۰ و ۱/۷۲۰۸) در محدوده مناسب (بین ۱/۵ تا ۲/۵) هستند که بیانگر عدم وجود خود همبستگی بین باقیمانده‌های مدل‌های رگرسیون است. ضرایب تعیین تعدیل شده مدل‌ها (۰/۹۷۵۱، ۰/۹۷۴۷، ۰/۹۷۳۷، ۰/۹۶۲۶ و ۰/۹۶۱۹) حاکی از این است که متغیرهای توصیحی مدل‌ها بخش زیادی از تغییرات متغیر وابسته را توضیح می‌دهند.

طبق نتایج بدست آمده، آماره تی تخصص مالی هیأت مدیره (۱/۵۸۲۲-) و سطح معنی‌داری آن (۰/۱۱۳۹) بیشتر از سطح خطای ۵ درصد است؛ در نتیجه بین تخصص مالی هیأت مدیره و اثربخشی کمیته حسابرسی رابطه معنی‌داری وجود ندارد. بر این اساس، فرضیه اول پژوهش رد می‌شود. آماره تی استقلال هیأت مدیره (۱/۲۷۳۹-) و سطح معنی‌داری آن (۰/۲۰۳۰) بیشتر از سطح خطای ۵ درصد است؛ در نتیجه بین استقلال هیأت مدیره و اثربخشی کمیته حسابرسی رابطه معنی‌داری وجود ندارد. در نتیجه، فرضیه دوم پژوهش نیز رد می‌شود. بنابراین هیچ کدام از رویکردهای مکمل یا جانشینی در مورد رابطه بین ویژگی‌های تخصص مالی و استقلال هیأت مدیره با اثربخشی کمیته حسابرسی برقرار نیست. آماره تی رهبری هیأت مدیره (۲/۹۳۲۲) و سطح معنی‌داری آن (۰/۰۰۳۴) کمتر از سطح خطای ۵ درصد است؛ در نتیجه بین رهبری هیأت مدیره و اثربخشی کمیته حسابرسی رابطه معنی‌داری وجود دارد و با توجه به ضریب تأثیر مثبت متغیر (۲/۹۳۲۲)، جهت این رابطه مستقیم است. بر این اساس، فرضیه سوم پژوهش تأیید می‌شود. بنابراین، هنگامی که مدیران عامل شرکت‌های مورد بررسی همزمان سمت رئیس یا نایب رئیس هیأت مدیره را نیز داشته باشند، اثربخشی کمیته حسابرسی بیشتر شده است. این نتیجه بیانگر وجود رابطه مکمل بین رهبری هیأت مدیره و اثربخشی کمیته حسابرسی است.

جدول (۴): تعیین نوع مدل‌های رگرسیون فرضیه‌های اول، دوم و سوم پژوهش

آزمون	شرح	مدل فرضیه اول			مدل فرضیه دوم			مدل فرضیه سوم		
		آماره	مقدار	معناداری	آماره	مقدار	معناداری	آماره	مقدار	معناداری
چاو	انتخاب مدل پنل یا پولد	اف لیمر	۲۷۲۳۳۸/۶	۰/۰۰۰/۰	اف لیمر	۳۰۳۳۱/۶	۰/۰۰۰/۰	اف لیمر	۲۴۹۷۶۹/۶	۰/۰۰۰/۰
هاسمن	انتخاب اثرات ثابت یا اثرات تصادفی	کای دو	۸۷۰۳۱۱/۵۵	۰/۰۰۰/۰	کای دو	۹۳۴۹۳۰/۵۲	۰/۰۰۰/۰	کای دو	۶۱۶۵۰۹/۵۱	۰/۰۰۰/۰
نسبت درست‌نمایی	بررسی همسانی واریانس باقیمانده‌ها	کای دو	۴۸/۱۴۵۱۴	۰/۰۰۰/۰	کای دو	۷۵/۱۳۹۷۱	۰/۰۰۰/۰	کای دو	۲۶/۱۳۵۶۰	۰/۰۰۰/۰

جدول (۵): آزمون مدل‌های رگرسیون فرضیه‌های اول، دوم و سوم پژوهش

متغیر وابسته: ACEi,t												
متغیرهای توضیحی	مدل فرضیه اول			مدل فرضیه دوم			مدل فرضیه سوم					
	ضرایب	خطای استاندارد	آماره تی	معناداری	ضرایب	خطای استاندارد	آماره تی	معناداری	ضرایب		خطای استاندارد	آماره تی
C	-۰/۷۷۱۶۰۷	۰/۱۵۵۴۳۲	-۴/۹۶۴۷۷	۰/۰۰۰	-۰/۷۶۷۹۴۲	۰/۱۵۵۴۸۹	-۴/۹۳۸۸۸۱	۰/۰۰۰	-۰/۸۰۵۸۹	۰/۱۶۷۷۷۴	-۵/۲۴۸۶۷۱	۰/۰۰۰
BEDU _{i,t}	-۰/۰۲۱۵۴۴	۰/۰۱۳۶۱۷	-۱/۵۸۳۲۲۹	۰/۱۱۳۹								
BIND _{i,t}												
BLEAD _{i,t}												
BIGAUD _{i,t}	-۰/۰۴۷۸۶۳	۰/۰۱۸۸۸۴	-۲/۵۳۴۵۴۹	۰/۰۱۱۴	-۰/۰۴۷۸۱۲	۰/۰۱۸۷۳۹	-۲/۵۵۲۸۱۶	۰/۰۱۰۸	-۰/۰۴۳۲۲۳۵	۰/۰۰۴۳۲۲	۲/۹۳۲۲۳۵	۰/۰۰۳۴
SWHAUD _{i,t}	-۰/۰۰۲۵۴۵	۰/۰۰۱۲۱۲	-۲/۰۹۹۹۴۱	۰/۰۲۶۰	-۰/۰۰۲۴۷۶	۰/۰۰۱۲۱۳	-۲/۰۴۱۷۵۶	۰/۰۰۴۱۴	-۲/۰۲۶۴۴۴	۰/۰۰۱۲۴۴	-۱/۸۱۸۳۳۳	۰/۰۰۶۹۳
SIZE _{i,t}	-۰/۰۴۱۷۵۳	۰/۰۰۵۵۰۱	۷/۵۸۹۲۰	۰/۰۰۰	۰/۰۴۱۵۶۷	۰/۰۰۵۴۹۵	۷/۵۴۴۳۶۹	۰/۰۰۰	۷/۶۳۹۳۴۷	۰/۰۰۵۹۱۵	۰/۰۴۵۱۹۰	۰/۰۰۰
PROF _{i,t}	-۰/۰۱۰۷۲۰	۰/۰۰۴۷۳۱	-۲/۲۶۶۱۴۱	۰/۰۲۳۷	-۰/۰۱۰۷۱۸	۰/۰۰۴۷۴۶	-۲/۲۵۸۵۱۶	۰/۰۲۴۱	-۲/۲۸۹۵۴۶	۰/۰۰۴۸۶۲	-۰/۰۱۱۱۳۳	۰/۰۰۲۳۳
LEV _{i,t}	-۰/۰۵۰۶۳۵	۰/۰۱۵۰۱۶	۳/۳۷۰۲۵	۰/۰۰۰۸	۰/۰۵۰۷۴۳	۰/۰۱۵۰۰۲	۳/۳۸۲۴۶۰	۰/۰۰۰۷	۳/۶۲۱۸۷۴	۰/۰۱۵۸۱۷	۰/۰۵۷۲۷	۰/۰۰۰۳
نتایج مدل	آماره فیشر	۳۳/۰۰۸۴	آماره فیشر	۲۲۶/۸۰۸۵	آماره فیشر	۲۲۶/۸۰۸۵	آماره فیشر	۲۱۷/۵۹۰۵	آماره فیشر	۲۱۷/۵۹۰۵	آماره فیشر	۲۱۷/۵۹۰۵
	معناداری آماره فیشر	۰/۰۰۰۰۰	معناداری آماره فیشر	۰/۰۰۰۰۰	معناداری آماره فیشر	۰/۰۰۰۰۰	معناداری آماره فیشر	۰/۰۰۰۰۰	معناداری آماره فیشر	۰/۰۰۰۰۰	معناداری آماره فیشر	۰/۰۰۰۰۰
	ضریب تعیین	۰/۹۷۹۳۰	ضریب تعیین	۰/۹۷۹۰۸۵	ضریب تعیین	۰/۹۷۹۰۸۵	ضریب تعیین	۰/۹۷۸۲۱۸	ضریب تعیین	۰/۹۷۸۲۱۸	ضریب تعیین	۰/۹۷۸۲۱۸
	ضریب تعیین تعدیل شده	۰/۹۷۵۱۱۲	ضریب تعیین تعدیل شده	۰/۹۷۴۷۶۸	ضریب تعیین تعدیل شده	۰/۹۷۴۷۶۸	ضریب تعیین تعدیل شده	۰/۹۷۳۷۲۳	ضریب تعیین تعدیل شده	۰/۹۷۳۷۲۳	ضریب تعیین تعدیل شده	۰/۹۷۳۷۲۳
آماره دوربین- واتسون	۱/۷۸۲۶۹	آماره دوربین- واتسون	۱/۷۷۲۶۰۸۳	آماره دوربین- واتسون	۱/۷۷۲۶۰۸۳	آماره دوربین- واتسون	۱/۷۴۲۸۱۷	آماره دوربین- واتسون	۱/۷۴۲۸۱۷	آماره دوربین- واتسون	۱/۷۴۲۸۱۷	

جدول (۶): تعیین نوع مدل‌های رگرسیون فرضیه‌های چهارم و پنجم پژوهش

آزمون	شرح	مدل فرضیه چهارم			مدل فرضیه پنجم		
		آماره	مقدار	معناداری	آماره	مقدار	معناداری
چاو	انتخاب مدل پنل یا پولد	اف لیمر	۶/۵۴۰۲۶۳	۰/۰۰۰/۰	اف لیمر	۶/۴۷۸۱۲۷	۰/۰۰۰/۰
هاسمن	انتخاب اثرات ثابت یا اثرات تصادفی	کای دو	۵۹/۲۴۸۹۳۴	۰/۰۰۰/۰	کای دو	۶۲/۲۱۷۶۳۱	۰/۰۰۰/۰
نسبت درست‌نمایی	بررسی همسانی واریانس باقیمانده‌ها	کای دو	۱۳۱۶۱/۸۷	۰/۰۰۰/۰	کای دو	۱۳۳۰۸/۲۲	۰/۰۰۰/۰

جدول (۷): آزمون مدل‌های رگرسیون فرضیه‌های چهارم و پنجم پژوهش

متغیر وابسته: ACEit								
مدل فرضیه پنجم				مدل فرضیه چهارم				متغیرهای توضیحی
معناداری	آماره تی	خطای استاندارد	ضرایب	معناداری	آماره تی	خطای استاندارد	ضرایب	
۰/۰۰۰۰	-۴/۷۹۴۰۲۶	۰/۱۶۵۰۱۵	-۰/۷۹۱۰۸۹	۰/۰۰۰۰	-۴/۸۵۷۷۸۷	۰/۱۶۳۸۰۹	-۰/۷۹۵۷۴۹	C
				۰/۰۰۰۰	-۴/۹۶۷۴۹۱	۰/۰۲۲۰۴۲	-۰/۱۰۹۴۹۲	INSOWNi,t
۰/۰۰۰۰	-۴/۱۲۴۹۷۷	۰/۰۲۲۸۱۸	-۰/۰۹۴۱۲۵					MAJOWNi,t
۰/۰۰۲۱	-۳/۰۸۰۷۲۰	۰/۰۱۷۴۶۰	-۰/۰۵۳۷۸۹	۰/۰۰۰۶	-۳/۴۲۲۴۹۰	۰/۰۱۷۳۹۱	-۰/۰۵۹۵۱۹	BIGAUDi,t
۰/۰۵۹۸	-۱/۸۸۴۶۲۲	۰/۰۰۱۴۹۷	-۰/۰۰۲۸۲۱	۰/۰۷۹۳	-۱/۷۵۶۳۳۴	۰/۰۰۱۴۶۰	-۰/۰۰۲۵۶۴	SWHAUDI,t
۰/۰۰۰۰	۷/۵۸۳۲۱۰	۰/۰۰۵۸۶۰	۰/۰۴۴۳۷	۰/۰۰۰۰	۷/۶۵۴۸۰۹	۰/۰۰۵۸۸۹	۰/۰۴۵۰۷۹	SIZEi,t
۰/۰۲۳۳	-۲/۲۷۲۵۲۸	۰/۰۰۴۵۲۳	-۰/۰۱۰۲۷۹	۰/۰۲۱۶	-۲/۳۰۱۷۷۲	۰/۰۰۴۴۹۴	-۰/۰۱۰۳۴۴	PROFi,t
۰/۰۰۰۱	۳/۸۶۹۹۷۰	۰/۰۱۵۴۱۲	۰/۰۵۹۶۴۵	۰/۰۰۰۱	۳/۸۷۵۲۹۷	۰/۰۱۵۵۵۸	۰/۰۶۰۲۹۳	LEVi,t
۱۴۸/۷۵۲۸	آماره فیشر			۱۵۱/۵۳۷۹	آماره فیشر			نتایج مدل
۰/۰۰۰۰۰۰	معناداری آماره فیشر			۰/۰۰۰۰۰۰	معناداری آماره فیشر			
۰/۹۶۸۴۵۷	ضریب تعیین			۰/۹۶۹۰۱۸	ضریب تعیین			
۰/۹۶۱۹۴۶	ضریب تعیین تعدیل شده			۰/۹۶۲۶۲۴	ضریب تعیین تعدیل شده			
۱/۷۲۰۸۲۲	آماره دوربین-واتسون			۱/۶۸۲۰۶۰	آماره دوربین-واتسون			

طبق نتایج بدست آمده، آماره تی مالکیت نهادی (-۴/۹۶۷۴) و سطح معنی داری آن (۰/۰۰۰۰) کمتر از سطح خطای ۵ درصد است؛ در نتیجه بین مالکیت نهادی و اثربخشی کمیته حسابرسی رابطه معنی داری وجود دارد و با توجه به ضریب تأثیر منفی متغیر (-۰/۱۰۴۹)، جهت این رابطه معکوس است. بر این اساس، فرضیه چهارم پژوهش تأیید می‌شود. بنابراین، هنگامی که مالکان نهادی درصد بیشتری از سهام شرکت‌های مورد بررسی را در اختیار داشته باشند، اثربخشی کمیته حسابرسی کمتر شده است. آماره تی مالکیت عمده (-۴/۱۲۴۹) و سطح معنی داری آن (۰/۰۰۰۰) کمتر از سطح خطای ۵ درصد است؛ در نتیجه بین مالکیت عمده و اثربخشی کمیته حسابرسی رابطه معنی داری وجود دارد و با توجه به ضریب تأثیر منفی متغیر (-۰/۰۹۴۱)، جهت این رابطه معکوس است. بر این اساس، فرضیه پنجم پژوهش نیز تأیید می‌شود. بنابراین، هنگامی که درصد بیشتری از سهام در شرکت‌های مورد بررسی در اختیار اولین، دومین و سومین سهامدار دارای بیشترین سهم به عنوان مالکان عمده شرکت‌ها باشد، اثربخشی کمیته حسابرسی کمتر شده است. این نتایج حاکی از برقراری رابطه جانشینی بین مالکیت‌های نهادی و عمده با اثربخشی کمیته حسابرسی است.

همچنین نتایج بیانگر این است در شرکت‌های حسابرسی شده توسط سازمان حسابرسی، در شرکت‌هایی که طی دوره پژوهش چرخش حسابرس داشته‌اند و در شرکت‌هایی که سودآوری بالاتری دارند، اثربخشی کمیته حسابرسی از منظر اندازه، استقلال و تخصص مالی اعضای کمیته حسابرسی کمتر بوده است و از طرف دیگر شرکت‌های حسابرسی شده توسط سایر حسابرسان کوچک، شرکت‌هایی که چرخش سالانه حسابرس نداشته‌اند و شرکت‌های با سودآوری کمتر،

اثربخشی کمیته حسابرسی از منظر اندازه، استقلال و تخصص مالی اعضای کمیته حسابرسی بیشتر بوده است. همچنین در شرکت‌های بزرگ‌تر و دارای نسبت بدهی بالاتر در تأمین مالی، کمیته حسابرسی از اثربخشی بیشتری برخوردار بوده است و از طرفی با کاهش اندازه و کاهش سهم بدهی‌ها در تأمین مالی، اثربخشی کمیته حسابرسی شرکت‌ها نیز کاهش یافته است.

۱۰. بحث و نتیجه‌گیری پژوهش

هدف پژوهش حاضر، جستجوی رابطه بین اثربخشی کمیته حسابرسی و سایر مکانیسم‌های راهبری شرکتی است. در این پژوهش به طور کلی روابط بین برخی معیارهای راهبری شرکتی مورد توجه است. راهبری شرکتی مشتمل بر مکانیسم‌های متعدد درون سازمانی و برون سازمانی است که می‌توانند اثربخشی کمیته حسابرسی را تحت تأثیر قرار دهند. در عین حال طبق مبانی نظری، هیأت مدیره و مالکیت شرکت‌ها از جایگاهی خاص در حوزه راهبری شرکتی به عنوان مکانیسم‌های عمده نظارتی برخوردار هستند (حسن و همکاران^۱، ۲۰۱۷). بر این اساس، علی‌رغم اهمیت مکانیسم‌های متعدد راهبری شرکتی، تمرکز خاص پژوهش حاضر بر نقش مکانیسم‌های حوزه ویژگی‌های هیأت مدیره و ساختار مالکیت به عنوان مکانیسم‌های نظارتی بر اثربخشی کارکرد کمیته حسابرسی است. آنچه در بررسی این روابط حائز اهمیت است، نحوه ارتباط بین مکانیسم‌های مختلف راهبری شرکتی است. برخی مطالعات پیشین نشان داده‌اند مکانیسم‌های نظارتی راهبری شرکتی هم به عنوان مکمل و هم به عنوان جایگزین با هم کار می‌کنند. فرضیه مکمل بودن توضیحی را برای اثرات هم‌افزایی در خلال مکانیسم‌های راهبری شرکتی ارائه می‌دهد. طبق این فرضیه، عناصر مختلف ساختارهای راهبری شرکتی با یکدیگر در ارتباط هستند (آئوکی^۲، ۲۰۰۲)، که این موضوع به معنی آن است که سازگاری یک مکانیسم، اثربخشی مکانیسم‌های دیگر را افزایش می‌دهد و بالعکس (کاسیمان و وئوگلرز^۳، ۲۰۰۶). طبق استدلال برخی محققین مکانیسم‌های مؤثر راهبری خارجی، اثربخشی مکانیسم‌های راهبری داخلی را تقویت می‌کنند (کریمرز و نایر^۴، ۲۰۰۵؛ آچاریا و همکاران^۵، ۲۰۱۱). اما طبق استدلال دیگر، سازوکارهای راهبری شرکتی به عنوان جانشینی برای دیگر سازوکارها عمل می‌کنند (فرانندز و آروندو^۶، ۲۰۰۵، گیلان و همکاران^۷، ۲۰۰۶؛ جیروود و مولر^۸، ۲۰۱۱). طبق بررسی مطالعات انجام شده توسط پژوهشگران خارجی و داخلی مشخص شد که مطالعات اندکی در مورد روابط مکمل یا جانشینی بین مکانیسم‌های راهبری شرکتی انجام شده‌اند. با این حال، برخی مطالعات مرتبط

1. Hassan et al
2. Aoki
3. Cassiman & Veugelers
4. Cremers & Nair
5. Acharya et al
6. Fernández & Arrondo
7. Gillan et al
8. Giroud & Mueller

با موضوع پژوهش در ادامه ارائه شده‌اند که در برخی از آن‌ها عوامل مؤثر بر اثربخشی و کارکرد کمیته حسابرسی مطرح شده‌اند و می‌تواند جهت مقایسه نتایج استفاده شوند.

تخصص مالی هیأت مدیره یکی از ویژگی‌های کلیدی هیأت مدیره مؤثر است. دیدگاه‌های نظری و عملی در بسیاری از پژوهش‌ها نشان داده‌اند تخصص مالی اعضای هیأت مدیره سبب اثربخشی بیشتر آن می‌شود. در برخی تحقیقات رابطه بین تخصص مالی هیأت مدیره و کمیته حسابرسی بررسی شده است. چانگ و همکاران^۱ (۲۰۱۳) دریافتند در شرکت‌هایی که تخصص مالی مدیران آن‌ها بیشتر است، تمایل بیشتری به داشتن کمیته حسابرسی اثربخش وجود دارد. بهارمقدم و همکاران (۱۳۹۰) نشان دادند تخصص مالی هیأت مدیره باعث اثربخشی کمیته حسابرسی می‌شود. با توجه به توضیحات ارائه شده، نتایج پژوهش حاضر در مورد عدم وجود رابطه معنی‌دار بین تخصص مالی هیأت مدیره و اثربخشی کمیته حسابرسی با نتایج پژوهش چانگ و همکاران (۲۰۱۳)، بهارمقدم و همکاران (۱۳۹۰) ناسازگار است.

استقلال هیأت مدیره یکی از ویژگی‌های کلیدی هیأت مدیره مؤثر است. استدلال شده است که برای این که هیأت مدیره نظارت مؤثر داشته باشد، باید اکثریت افراد خارجی مستقل را شامل شود. در برخی تحقیقات رابطه بین استقلال هیأت مدیره و کمیته حسابرسی بررسی شده است. حسن و همکاران^۲ (۲۰۱۷) دریافتند اثربخشی کمیته حسابرسی رابطه مثبتی با استقلال هیأت مدیره دارد. آل‌بیدانی^۳ (۲۰۱۶) دریافت استقلال هیأت مدیره اثر مثبتی بر کارآمدی کمیته حسابرسی دارد. چانگ و همکاران^۴ (۲۰۱۳) دریافتند شرکت‌هایی که از مدیران مستقل بیشتری برخوردارند، تمایل بیشتری به داشتن کمیته حسابرسی اثربخش دارند. بهارمقدم و همکاران (۱۳۹۰) نشان دادند استقلال هیأت مدیره باعث اثربخشی کمیته حسابرسی می‌شود. از طرفی، کالکار^۵ (۲۰۱۶) نشان داد استقلال هیأت مدیره بر کارکرد کمیته حسابرسی اثر معنی‌داری ندارد. با توجه به توضیحات ارائه شده، نتایج پژوهش حاضر در مورد عدم وجود رابطه معنی‌دار بین استقلال هیأت مدیره و اثربخشی کمیته حسابرسی با نتایج پژوهش کالکار (۲۰۱۶) سازگار و با نتایج پژوهش حسن و همکاران (۲۰۱۷)، آل‌بیدانی (۲۰۱۶)، چانگ و همکاران (۲۰۱۳)، بهارمقدم و همکاران (۱۳۹۰) ناسازگار است.

رهبری هیأت مدیره یکی از ویژگی‌های مهم در ارزیابی کارکرد هیأت مدیره است. طبق تئوری مدیریت، دوگانگی وظیفه مدیران رهبری قوی و یکپارچه‌ای ایجاد می‌کند و شرکت‌های با دوگانگی و طایف می‌توانند تصمیمات بهتر و سریع‌تری را اتخاذ کنند (دونالدسون و داویس^۶، ۱۹۹۱). از طرفی، نظریه پردازان نمایندگی معتقدند دوگانگی وظایف مدیریت اجرایی، تمرکز

1. Chang, Chen & Zhou
2. Hassan et al
3. Al-Baidhani
4. Chang, Chen & Zhou
5. Kalelkar
6. Donaldson & Davis

قدرت و اقتدار را در یک فرد ایجاد می‌کند و او را قادر می‌سازد که بر هیأت مدیره تسلط یابد و بدین ترتیب اثربخشی هیأت مدیره را در عملکرد نظارتی و کنترلی خود کاهش دهد (فاما و جنسن^۱، ۱۹۸۳؛ وستفال و زاج^۲، ۱۹۹۸). حسن و همکاران^۳ (۲۰۱۷) دریافتند اثربخشی کمیته حسابرسی با دوگانگی وظیفه مدیر عامل رابطه منفی دارد. آلبیدانی^۴ (۲۰۱۶) نشان دادند دوگانگی وظایف مدیر عامل اثر منفی بر کارآمدی کمیته حسابرسی دارد. همچنین کالکار^۵ (۲۰۱۶) نشان داد دوگانگی وظایف مدیر عامل بر فعالیت کمیته حسابرسی اثر معنی‌داری ندارد. با توجه به توضیحات ارائه شده، نتایج پژوهش حاضر در مورد وجود رابطه معنی‌دار و مثبت بین رهبری هیأت مدیره و اثربخشی کمیته حسابرسی با نتایج پژوهش حسن و همکاران (۲۰۱۷)، کالکار (۲۰۱۶)، آلبیدانی (۲۰۱۶) ناسازگار است.

طبق نتایج برخی مطالعات مالکیت نهادی ارتباط معنی‌دار با اثربخشی کمیته حسابرسی دارد. این سهامداران ممکن است از نفوذ بالای خود و تأثیر بر هیأت مدیره شرکت‌ها جهت دستیابی به اطلاعات خصوصی که در دسترس سهامداران اقلیت نیست، بهره ببرند؛ در نتیجه آن‌ها ممکن است تمایل چندانی به داشتن کمیته‌های حسابرسی اثربخش نداشته باشند؛ چرا که عدم تقارن اطلاعاتی و تضاد منافع بین مدیران و سهامداران کنترلی می‌تواند از طریق توافق مستقیم بین آن‌ها حل شود. در عوض، شرکت‌های با سطح بالای مالکین نهادی از وجود تضاد منافع بین سهامداران عمده و سهامداران اقلیت رنج می‌برند. برخی شواهد حاکی از وجود رابطه منفی بین مالکیت نهادی و اثربخشی کمیته حسابرسی است (حسن و حجازی^۶، ۲۰۱۵؛ حسن و همکاران^۷، ۲۰۱۷)؛ اما برخی دیگر بیانگر وجود رابطه مثبت بین مالکیت نهادی و کمیته حسابرسی است (پوچتا مارتینز و دی‌فونتنز^۸، ۲۰۰۷). همچنین کالکار^۹ (۲۰۱۶) نشان داد مالکیت نهادی بر کارکرد کمیته حسابرسی اثر مثبتی معنی‌داری دارد. با توجه به توضیحات ارائه شده، نتایج پژوهش در مورد وجود رابطه معنی‌دار و منفی بین مالکیت نهادی و اثربخشی کمیته حسابرسی با نتایج پژوهش حسن و همکاران (۲۰۱۷) و حسن و حجازی (۲۰۱۵) سازگار و با نتایج پژوهش کالکار (۲۰۱۶)، پوچتا مارتینز و دی‌فونتنز^{۱۰} (۲۰۰۷) ناسازگار است.

به عقیده برخی صاحب نظران، وجود سهامداران عمده در شرکت از یک سو زمینه‌ها و انگیزه‌ها برای نظارت بر عملکرد مدیران را تقویت می‌کند و از طرفی، گاهی به دلیل عدم انطباق منافع و اهداف سهامداران بزرگ با منافع و انتظارات سهامداران خرد، هزینه‌های کنترل و همسو

1. Fama & Jensen
2. Westphal & Zajac
3. Hassan et al
4. Al-Baidhani
5. Kalelkar
6. Hassan & Hijazi
7. Hassan et al
8. Pucheta-Martínez & De Fuentes
9. Kalelkar
10. Pucheta-Martínez & De Fuentes

کردن خواسته‌های سهامداران عمده با منافع سایر سهامداران افزایش می‌یابد (دی‌آنجلو^۱، ۱۹۸۱). در برخی تحقیقات رابطه معنی‌دار مثبت بین مالکیت عمده و اثر بخشی کمیته حسابرسی مشاهده شده است. در چنین شرایطی سهامداران عمده بزرگ نخواهند توانست از منافع خاص بهره‌مند شوند و بر این اساس تمایل بیشتری به همکاری با سایر سهامداران جهت نظارت بر مدیریت شرکت دارند (حسن و همکاران^۲، ۲۰۱۷). از طرفی برخی مطالعات مستند کرده‌اند که مالکیت عمده متمرکز و کمیته حسابرسی، مکانیزم‌های متضاد راهبری شرکتی هستند (فلدمن و شوارزکوف^۳، ۲۰۰۳؛ پوچتا-مارتینز و دیفونتنز^۴، ۲۰۰۷). اگر چه مالکیت متمرکز، تضادهای نمایندگی در بازارهای توسعه یافته را کاهش می‌دهد، اما آن می‌تواند علت اصلی اختلاف در بازارهای نوظهور باشد (لین و چوانگ^۵، ۲۰۱۱؛ پنگ^۶، ۲۰۰۹؛ یایی و همکاران^۷، ۲۰۰۸). سهامداران بزرگ معمولاً خودشان در مدیریت شرکت می‌کنند و یا نمایندگانی را در هیأت مدیره داشته و یا به مدیریت می‌گمارند (لاپورتا و همکاران^۸، ۱۹۹۸) و بنابراین سطح بالایی از نفوذ را جهت افزایش منافع خود به بهای نقض منافع سهامداران اقلیت که نفوذ کمی دارند، انجام می‌دهند. از این رو، مطالعات دیگری رابطه منفی بین تمرکز مالکیت و عملکرد شرکت را نشان داده‌اند (فیلاتوتچو و همکاران^۹، ۲۰۰۱؛ ایواشوسکایا و استپانوا^{۱۰}، ۲۰۱۱؛ استانسیچ و همکاران^{۱۱}، ۲۰۱۲). در حقیقت تمرکز مالکیت ممکن است به عنوان جایگزین دیگر مکانیزم‌های راهبری مانند کمیته حسابرسی باشد (حسن و همکاران^{۱۲}، ۲۰۱۷). چانگ و همکاران^{۱۳} (۲۰۱۳) نشان دادند شرکت‌هایی که مالکیت عمده آن‌ها بیشتر است، تمایل کمتری به داشتن کمیته حسابرسی اثربخش دارند. با توجه به توضیحات ارائه شده، نتایج پژوهش در مورد رابطه معنی‌دار و منفی بین مالکیت عمده و اثربخشی کمیته حسابرسی با نتایج پژوهش فلدمن و شوارزکوف (۲۰۰۳) پوچتا-مارتینز و دیفونتنز (۲۰۰۷)، چانگ و همکاران (۲۰۱۳) سازگار است.

۱۱. پیشنهادهای پژوهش

کمیته حسابرسی یکی از مکانیزم‌های راهبری شرکتی است. در مبنای نظری استدلال شده که تنها ایجاد کمیته حسابرسی لزوماً نشان دهنده عملکرد اثربخش آن نیست. ادبیات نظری

1. De Angelo
2. Hassan et al
3. Feldmann & Schwarzkopf
4. Pucheta-Martinez & De Fuentes
5. Lin & Chuang
6. Peng
7. Yiyi et al
8. La Porta et al
9. Filatotchev et al
10. Ivashkovskaya & Stepanova
11. Stan_cic et al
12. Hassan et al
13. Chang, Chen & Zhou

و مبانی عملیاتی در شرکت‌ها طی سال‌های اخیر نه تنها شاهد شکل‌گیری کمیته حسابرسی، بلکه شاهد افزایش تلاش‌های تحقیقاتی برای بررسی عوامل مؤثر بر کیفیت و اثربخشی کمیته حسابرسی است (حسن و همکاران^۱، ۲۰۱۷). اثربخشی کمیته حسابرسی با استفاده از ویژگی‌های مختلف کمیته حسابرسی مانند اندازه کمیته حسابرسی (کریشننان^۲، ۲۰۰۵)، استقلال کمیته حسابرسی (کریشننان، ۲۰۰۵؛ ژانگ و همکاران^۳، ۲۰۰۷)، تخصص مالی اعضای کمیته حسابرسی (کریشننان، ۲۰۰۵؛ ژانگ و همکاران، ۲۰۰۷) و سطح فعالیت و سخت‌کوشی (تعداد جلسات) کمیته حسابرسی (عبدالمجید و همکاران^۴، ۲۰۱۴) قابل اندازه‌گیری است.

استدلال‌های نظری و یافته‌های تجربی بیانگر این است که ویژگی‌های هیأت مدیره (چانگ و همکاران^۵، ۲۰۱۳؛ آلبیدانی^۶، ۲۰۱۶؛ چانگ و همکاران^۷، ۲۰۱۳؛ کالککار^۸، ۲۰۱۶؛ حسن و همکاران^۹، ۲۰۱۷) و ساختار مالکیت (فلدمن و شوارزکوف^{۱۰}، ۲۰۰۳؛ پوچتا مارتینز و دی‌فونتنز^{۱۱}، ۲۰۰۷؛ چانگ و همکاران^{۱۲}، ۲۰۱۳؛ حسن و حجازی^{۱۳}، ۲۰۱۵؛ کالککار^{۱۴}، ۲۰۱۶؛ حسن و همکاران^{۱۵}، ۲۰۱۷)، اثربخشی کمیته حسابرسی را به طور خاص تحت تأثیر قرار می‌دهند. طبق برخی دیدگاه‌ها انتظار می‌رود بین معیارهای مختلف نظام راهبری شرکتی رابطه وجود داشته باشد. از طرفی به دلیل وجود دیدگاه‌های دو گانه در مورد ارتباط بین معیارهای مختلف نظام راهبری شرکتی، آگاهی از این نوع روابط برای استفاده کنندگان اطلاعات مالی مهم تلقی می‌شود. رویکرد مکمل و رویکرد جانشینی در مورد ارتباط بین معیارهای مختلف نظام راهبری شرکتی در مبانی نظری مطرح شده‌اند. نتایج پژوهش حاضر به دلیل شناسایی و مشخص کردن این روابط می‌تواند به وسیله سهام‌داران و سرمایه‌گذاران برای اتخاذ تصمیم‌های بهینه در بازار سرمایه، مدیران جهت برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری بهتر و تحلیلگران مالی و سایر استفاده‌کنندگان اطلاعات مالی استفاده شود. همچنین حسابرسان مستقل، حسابرسان داخلی و اعضای کمیته‌های حسابرسی برای آگاهی از اثربخشی نقش کمیته حسابرسی می‌توانند از نتایج پژوهش حاضر استفاده کنند. با توجه به نقش، جایگاه و کارکرد کمیته حسابرسی در شرکت‌ها پیشنهاد می‌شود اعضای این کمیته جهت

1. Hassan et al
2. Krishnan
3. Zhang
4. Abdel-Meguid et al
5. Chang, Chen & Zhou
6. Al-Baidhani
7. Chang, Chen & Zhou
8. Kalelkar
9. Hassan et al
10. Feldmann & Schwarzkopf
11. Pucheta-Martínez & De Fuentes
12. Chang, Chen & Zhou
13. Hassan & Hijazi
14. Kalelkar
15. Hassan et al

دستیابی به اثربخشی مناسب در راستای اهداف راهبری شرکتی تمام تلاش خود را معطوف دارند؛ زیرا نقش این کمیته در چارچوب دستورالعمل‌های راهبری شرکتی در نقاط مختلف دنیا مورد تأیید قرار گرفته است. در این زمینه همچنین پیشنهاد می‌شود بین ارکان مهم حسابرسی شرکت‌ها از جمله حسابرسان مستقل، حسابرسان داخلی و اعضای کمیته‌های حسابرسی تعامل قوی و بیشتر ایجاد شود تا اهداف حسابرسی و راهبری شرکتی در شرکت‌ها محقق گردند. پیشنهاد می‌شود با توجه به نقش مهم مدیران و اعضای هیأت مدیره شرکت‌ها در تشکیل کمیته‌های حسابرسی، توجه دقیقی در انتخاب اعضای کمیته اعمال شود و با بهره‌گیری از نیروهای مستقل، با تخصص و دانش مالی کافی امکان دستیابی به اهداف پاسخگویی و شفافیت مالی در شرکت‌ها فراهم شود. با توجه به گستردگی موضوعات مرتبط با حوزه پژوهش از جنبه‌های مختلف، به عنوان راهنمای انجام پژوهش‌های آتی به دانشجویان و محققین پیشنهاد می‌شود نقش کیفیت گزارشگری مالی و مواردی (مانند مدیریت سود، هموارسازی سود، محافظه کاری سود) در ارتباط با موضوع پژوهش بررسی شود؛ زیرا یکی از کارکردهای اثربخشی کمیته حسابرسی توانایی مناسب آن‌ها در بهبود کیفیت اطلاعات مالی است. همچنین پیشنهاد می‌شود تأثیر کیفیت افشای اطلاعات (امتیازهای به موقع بودن و قابل اتکا بودن اطلاعات) بر موضوع پژوهش حاضر بررسی شود؛ زیرا هدف اصلی معیارهای راهبری شرکتی بهبود افشای اطلاعات جهت استفاده ذی‌نفعان است. پیشنهاد می‌شود رابطه مکمل یا جانشینی بین ویژگی‌های مختلف کمیته حسابرسی با هر کدام از معیارهای مختلف راهبری شرکتی (هر یک از ویژگی‌های هیأت مدیره و یا انواع ساختار مالکیت سهام) ارزیابی شود؛ زیرا در این پژوهش اثربخشی کمیته حسابرسی به عنوان معیار کلی بررسی شده و اجزای آن جداگانه بررسی نشده‌اند. پیشنهاد می‌شود رابطه مکمل یا جانشینی بین ویژگی‌های کمیته حسابرسی و ویژگی‌های مختلف حسابرس مستقل (مانند شهرت حسابرس، رتبه کیفی حسابرس، اظهارنظر حسابرس، استقلال حسابرس، تخصص حسابرس در صنعت و تغییر حسابرس در سطح مؤسسه و شریک) مورد ارزیابی قرار گیرد. همچنین با توجه به این که در پژوهش حاضر بر جنبه حسابرسی داخلی تمرکز نشده است، پیشنهاد می‌شود نقش حسابرسان داخلی به ویژه از منظر گزارش ضعف کنترل‌های داخلی و اثربخشی این مکانیزم در تعامل با کمیته حسابرسی مورد بررسی قرار گیرد.

فهرست منابع

الف- منابع فارسی:

۱. امیری، الهه و حاجیها، زهره. (۱۳۹۷)، بررسی رابطه بین فعالیت‌های کمیته حسابرسی و کیفیت سیستم کنترل داخلی در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت، شماره ۲۶، صص ۸۲-۷۱.
۲. بهارمقدم، مهدی؛ پورحیدری، امید و هاشمی‌راد، نفیسه. (۱۳۹۴)، ارتباط بین ویژگی‌های کمیته حسابرسی و کیفیت صورت‌های مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید باهنر کرمان.

۳. بهارمقدم، مهدی؛ خدامی‌پور، احمد و صالحی، تابنده. (۱۳۹۰)، عوامل مؤثر بر اثربخشی کمیته حسابرسی و موانع استقرار آن در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید باهنر کرمان.
۴. ثقفی، علی؛ برزیده، فرخ و طالبی نجف‌آبادی، عبدالحسین. (۱۳۹۵)، بررسی رابطه بین تشکیل کمیته حسابرسی با از مؤسسان بودن مدیر عامل، اندازه و استقلال هیأت مدیره در شرکت‌های عرضه اولیه شده در بورس اوراق بهادار تهران، تحقیقات حسابداری و حسابرسی، دوره ۸، شماره ۳۱، صص ۲۱-۴.
۵. حساس‌یگانه، یحیی؛ برزیده، فرخ و نژادی، مهدی. (۱۳۹۵)، رابطه ویژگی‌های کمیته حسابرسی و اجرای توصیه‌های حسابرسی داخلی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه علامه طباطبائی.
۶. حسنی، محمد و نامعی‌نیری، مهری. (۱۳۹۷)، ارزیابی رابطه بین اثربخشی ویژگی‌های کمیته حسابرسی و حق‌الزحمه حسابرس مستقل، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده مدیریت، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال.
۷. رحمان‌پور، ابراهیم و خلعتبری لیماکی، عبدالصمد. (۱۳۹۶)، بررسی رابطه بین ویژگی‌های کمیته حسابرسی و اثربخشی حسابرسی داخلی، دومین کنفرانس بین‌المللی مدیریت و حسابداری، تهران، مؤسسه آموزش عالی صالحان.
۸. رژیایی، رمضانعلی و ابراهیمی، محمد. (۱۳۹۴)، بررسی تأثیر ویژگی‌های کمیته حسابرسی بر سطح افشای داوطلبانه اخلاق، حسابداری مالی، دوره ۷، شماره ۲۷، صص ۸۸-۷۱.
۹. سالارزهی، حمید و جفایی، منیر. (۱۳۹۷)، بررسی رابطه بین اثربخشی ویژگی‌های کمیته حسابرسی و ارائه گزارش به هنگام حسابرسی، دومین کنفرانس بین‌المللی تحولات نوین در مدیریت، اقتصاد و حسابداری، مؤسسه آموزش عالی علامه خویی.
۱۰. سیاسی، سحر؛ اعتمادی، حسین و رحمتی، سیدعباس. (۱۳۹۵)، تأثیر استقرار کمیته حسابرسی در ارتقای رتبه کیفیت افشای اطلاعات شرکت‌های بورس تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده امور اقتصادی، دانشگاه تربیت مدرس.
۱۱. صفری‌گرایلی، مهدی؛ رضایی‌پیتهنوئی، یاسر و نوروزی، محمد. (۱۳۹۶)، ارائه مدلی برای تبیین اثربخشی کمیته حسابرسی و محتوای ارزشی اطلاعات حسابداری، دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت، دوره ۶، شماره ۲۴، صص ۱۲-۱.
۱۲. طالب‌نیا، قدرت‌اله؛ وکیلی‌فرد، حمیدرضا و شهسواری، منصوره. (۱۳۸۹)، بررسی تأثیر وجود کمیته حسابرسی بر جلب نظر سرمایه‌گذاران جهت سرمایه‌گذاری در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، حسابداری مدیریت، دوره ۳، شماره ۱، صص ۴۸-۳۵.
۱۳. علوی، سید مصطفی و قائمی، محمدحسین. (۱۳۹۶)، آسیب شناسی کمیته‌های حسابرسی دانش حسابرسی، دوره ۱۷، شماره ۶۸، صص ۱۴۷-۱۲۷.
۱۴. فخاری، حسین و رضایی‌پیتهنوئی، یاسر. (۱۳۹۷)، تأثیر کمیته حسابرسی بر محیط اطلاعاتی شرکت، حسابداری مدیریت، دوره ۱۱، شماره ۳۶، صص ۷۹-۶۳.
۱۵. فخاری، حسین و رضایی‌پیتهنوئی، یاسر. (۱۳۹۶)، تأثیر تخصص مالی کمیته حسابرسی بر محیط اطلاعاتی شرکت، دانش حسابداری، دوره ۸، شماره ۳، صص ۱۱۲-۸۱.
۱۶. قردردان احسان؛ فغانی‌ماکرانی، خسرو، قریشی‌نیا؛ دلکش و شاهرادی، شهین. (۱۳۹۶)، بررسی رابطه بین ویژگی‌های کمیته حسابرسی و کاهش هزینه نمایندگی ناشی از مدیریت سود تعهدی، دانش حسابرسی، دوره ۱۷، شماره ۶۹، صص ۱۹۱-۱۷۳.
۱۷. کامیابی، یحیی و بوژمهرانی، احسان. (۱۳۹۶)، بررسی اثر ویژگی‌های کمیته حسابرسی بر افشای اختیاری شرکت‌های پذیرفته شده بورس اوراق بهادار تهران، دانش حسابرسی، دوره ۱۷، شماره ۶۷، صص ۱۶۳-۱۴۷.
۱۸. کامیابی، یحیی و حبیبی شفیعی، رژیا. (۱۳۹۵)، بررسی تأثیر اثربخشی کمیته حسابرسی و کیفیت حسابرسی بر کیفیت گزارشگری مالی، دومین کنفرانس بین‌المللی حسابداری و مدیریت در هزاره سوم، رشت، دانشگاه فنی و حرفه‌ای میرزا کوچک صومعه سرا.

۱۹. گلستانی، رضا؛ مردانی، مهدی و فلسفی، آرزو. (۱۳۹۴)، بررسی تأثیر ارتباطات سیاسی هیأت مدیره بر رابطه بین کمیته حسابرسی و حق‌الزحمه حسابرسی، دومین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در مدیریت، اقتصاد و علوم انسانی، دبی.
۲۰. مرادزاده‌فرد، مهدی؛ نوروزی، محمد و محرم‌زاده، ناهید (۱۳۹۶)، اثربخشی کمیته حسابرسی و کیفیت حسابرسی: آزمون تجربی رویکرد نظارتی، پژوهش‌های نوین در حسابداری و حسابرسی، دوره ۱، شماره ۴، صص ۱۹۸-۱۷۷.
۲۱. نیکبخت، محمدرضا؛ رضایی، غلامرضا و فتوحی، مهدی. (۱۳۹۵)، بررسی ارتباط بین ویژگی‌های کمیته حسابرسی و کارایی عملکرد حسابرسی داخلی با کیفیت گزارشگری مالی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، مؤسسه آموزش عالی تاکستان.
۲۲. ولی‌پور، هاشم و نوروزی، ناصر. (۱۳۹۴)، مطالعه تأثیر تخصص مالی حسابداری اعضاء و رئیس کمیته حسابرسی بر به‌موقع بودن گزارشگری مالی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت.

۱. ب- منابع انگلیسی:
- Abbott, L.J., Parker, S. and Peters, G.F. (2004), Audit committee characteristics and re-statements, *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, Vol 23, No 1, PP: 69-87.
 - Abdel-Meguid, A., Samaha, K. and Dahawy, K. (2014), Preliminary evidence on the relationship between corporate governance attributes and audit committee functionality in Egypt: beyond checking the box, *Corporate Governance*, Vol 14, No 2, PP: 197-210.
 - Abernathy, J. L., B. Beyer, A. Masli, C. Stefaniak. (2014), The Association between Characteristics of Audit Committee Accounting Experts, Audit Committee Chairs, and Financial Reporting Timeliness, *Advances in Accounting*, 30 (2): 283-297.
 - Acharya, V.V., Myers, S.C. and Rajan, R.G. (2011), The internal governance of firms, *The Journal of Finance*, Vol 66, No 3, PP: 689-720.
 - Al-Baidhani, A.M. (2014), Review of corporate governance bundle, *Corporate Ownership and Control*, Vol 11 No 4, PP: 236-241.
 - Al-Baidhani, Ahmed Mohsen (2016), The Role of Audit Committee in Corporate Governance: A Descriptive Study, *International Journal of Research & Methodology in Social Science*, Vol 2, No 2, PP: 45-57.
 - Al-Matari, Y.A. Al-Swidi, A.K. Bt Fadzil, F.H. Al-Matari, E.M. (2012). Board of Directors, Audit Committee Characteristics and Performance of Saudi Arabia Listed Companies, *International Review of Management and Marketing* 2(4): 241-251.
 - Alzeban, Abdulaziz & Sawan, Nedal, (2015), The impact of audit committee characteristics on the implementation of internal audit recommendations, *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, Vol 24(C), pages 61-71.
 - Anderson, R.C. and Reeb, D.M. (2003), Founding family ownership and the agency cost of debt, *Journal of Financial Economics*, Vol 66, No 3, PP: 263-285.
 - Aoki, M. (2002), Toward a comparative institutional analysis, *Journal of Institutional and Theoretical Economics*, Vol 158, No 4, PP: 735-737.
 - Bansal, Nidhi & Anil Sharma, (2016), Audit Committee, Corporate Governance and Firm Performance: Evidence from India, *International Journal of Economics and Finance* 8(3): 103-116.
 - Basil, Al Najjar, (2011), The Determinants of Audit Committee Independence and Activity: Evidence from the UK, *International Journal of Auditing*, Vol 15, Issue 2, Pages 191-203.
 - Baumann, Matthias and Ratzinger-Sakel, Nicole V.S., (2017), Audit Firm Alumni in Audit Committees: An Analysis of the Time Dependence of Alumni Effects on Audit Quality and Audit Fees, Available at <https://ssrn.com/abstract=2937812>.
 - Bedard, J., Chtourou, S.M. and Courteau, L. (2004), The effect of audit committee exper-

- tise, independence, and activity on aggressive earnings management, *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, Vol 23, No 2, PP: 13-35.
16. Cai, Charlie X., Hillier, David, Tian, Gaoliang, Wu, Qinghua, (2015), Do Audit Committees Reduce the Agency Costs of Ownership Structure?, *Pacific-Basin Finance Journal*, Volume 35, Part A, Pages 225-240.
 17. Cassiman, B. and Veugelers, R. (2006), In search of complementarity in innovation strategy: internal R&D and external knowledge acquisition, *Management Science*, Vol 52 No 1, PP: 68-82.
 18. Chang, Hsihui, Xin Chen, and Nan Zhou, (2013), Determinants and Consequences of Audit Committee Effectiveness, *Asia Conference in Accounting*, Working Paper
 19. Cremers, K. and Nair, V.B. (2005), Governance mechanisms and equity prices, *The Journal of Finance*, Vol 60 No 6, PP: 2859-2894.
 20. Davis, J.H., Schoorman, F.D. and Donaldson, L. (1997), Toward a stewardship theory of management, *Academy of Management Review*, Vol 2, No 1, PP: 20-47.
 21. DeAngelo, L. E. (1981). Auditor Size and Audit Quality, *Journal of Accounting and Economics*, Vol 3, No 3, PP: 183-199.
 22. DeFond, M.L. and Francis, J.R. (2005), Audit research after Sarbanes-Oxley, *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, Vol 24 No 1, PP: 5-30.
 23. Donaldson, L. and Davis, J.H. (1991), Stewardship theory or agency theory: CEO governance and shareholder returns, *Australian Journal of Management*, Vol 16 No 1, PP: 49-64.
 24. Fama, E.F. and Jensen, M.C. (1983), Separation of ownership and control, *Journal of Law and Economics*, Vol 26, No 2, PP: 301-325.
 25. Feldmann, D.A. and Schwarzkopf, D.L. (2003), The effect of institutional ownership on board and audit committee composition, *Review of Accounting and Finance*, Vol 2, No 4, PP: 87-109.
 26. Felo, A.J., Krishnamurthy, S. and S.A. and Solieri, (2003), Audit committee characteristics and the perceived quality of financial reporting: an empirical analysis, Working Paper, available at: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=401240.
 27. Fernández, C. and Arondo, R. (2005), Alternative internal controls as substitutes of the board of directors, *Corporate Governance: An International Review*, Vol. 13 No. 6, pp. 856-866
 28. Filatotchev, I., Kapelyushinkov, R., Dymonia, N. and Aukutsionek, S. (2001), The effect of ownership concentration on investment and performance in privatized firms in Russia, *Managerial and Decision Economics*, Vol 22 No 6, PP: 299-313.
 29. Firth, M., Fung, P.M. and Rui, O.M. (2007), Ownership, two-tier board structure, and the informativeness of earnings—evidence from China, *Journal of Accounting and Public Policy*, Vol 26 No 4, PP: 463-496.
 30. Gillan, S., Hartzell, J.C. and Starks, L.T. (2006), Evidence on corporate governance: the joint determination of board structures and charter provisions, *AFA 2007 Chicago Meetings Paper*, available at: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=891402.
 31. Giroud, X. and Mueller, H.M. (2011), Corporate governance, product market competition, and equity prices, *Journal of Finance*, Vol 66 No 2, PP: 563-600.
 32. Greco, G. (2011), Determinants of board and audit committee meeting frequency: evidence from Italian companies, *Managerial Auditing Journal*, Vol 6 No 3, PP: 208-229
 33. Habib, A. and Hossain, M. (2012), CEO/CFO characteristics and financial reporting quality: a review, *Research in Accounting Regulation*, Vol 25, No 1, PP: 88-100.
 34. Hassan, Y.M. and Hijazi, R.H. (2015), Determinants of the voluntary formation of a company audit committee: evidence from Palestine, *Asian Academy of Management Journal of Accounting and Finance*, Vol 11 No 1, PP: 27-46.
 35. Hassan, Yousef; Rafiq Hijazi, Kamal Naser, (2017), Does audit committee substitute or

- complement other corporate governance mechanisms: Evidence from an emerging economy, *Managerial Auditing Journal*, Vol 32 Issue 7, PP:658-681.
36. Healy, P. M and Palepu, K. G. (2001), Information Asymmetry, corporate disclosure, and the capital markets: a review of the empirical disclosure literature. *Journal of Accounting and Economics*, 31 (1-3): 405-440.
 37. Henry, D. (2004), Corporate governance and ownership structure of target companies and the outcome of takeovers, *Pacific-Basin Finance Journal*, Vol. 12 No. 4, pp. 419-444.
 38. Inaam, Zgarni and Halioui Khamoussi, (2016), Audit committee effectiveness, audit quality and earnings management: a meta-analysis, *International Journal of Law and Management*, Vol 58 Issue 2, PP: 179-196
 39. Ivashkovskaya, I. and Stepanova, A. (2011), Does strategic corporate performance depend on corporate financial architecture? Empirical study of European, Russian and other emerging market's firms, *Journal of Management & Governance*, Vol 15 No 4, PP: 603-616.
 40. Jensen, M.C. and Meckling, W.H. (1976), Theory of the firm: managerial behavior, agency costs and ownership
 41. Kalelkar, Rachana, (2016). Audit committee diligence around initial audit engagement, *Advances in accounting*, Vol 33 (C), pages 59-67.
 42. Kallmu, B.S. (2016). Impact of the Revised Malaysian Code on Corporate Governance on Audit Committee Attributes and Firm Performance, *Turkish Economic Review* 3(1): 188-199.
 43. Krishnan, J. (2005), Audit committee quality and internal control: an empirical analysis, *The Accounting Review*, Vol 80 No 2, PP: 649-675.
 44. Kyereboah-Coleman, A. (2007), Corporate governance and shareholder value maximization: an African perspective, *African Development Review*, Vol 19 No 2, PP: 350-367.
 45. La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer, A. and Vishny, R. (1998), Law and finance, *Journal of Political Economy*, Vol 106, PP: 1113-1150.
 46. Lin, C.P. and Chuang, C.M. (2011), Principal-principal conflicts and IPO pricing in an emerging economy, *Corporate Governance: An International Review*, Vol. 19 No. 6, pp. 585-600.
 47. Nurwati A. Ahmad-Zaluki, Wan Nordin Wan-Hussin, (2009), Corporate boards, audit committees and the quality of financial disclosure in IPOs, *Malaysian Accountancy Research and Education Foundation*, 135-164.
 48. Othman, Rohana, Ili Farhana Ishak, Siti Maznah Mohd Arif, Nooraslinda Abdul Aris, (2014), Influence of Audit Committee Characteristics on Voluntary Ethics Disclosure, *Procedia - Social and Behaviora Sciences*, Volume 145, Pages 330-342.
 49. Pearce, J.A. and Zahra, S.A. (1992), Board composition from a strategic contingency perspective, *Journal of Management Studies*, Vol 29 No 4, PP: 411-438.
 50. Peng, M.W. (2009), *Global Business*, South-Western Cengage Learning, Cincinnati.
 51. Prentice, R.A. and Spence, D.P. (2007), Sarbanes-Oxley as quake corporate governance: how wise is the received wisdom?, *Georgetown Law Journal*, Vol. 95, pp. 1843-1909.
 52. Pucheta-Martínez, M.C. and De Fuentes, C. (2007), The impact of audit committee characteristics on the enhancement of the quality of financial reporting: an empirical study in the Spanish context, *Corporate Governance: An International Review*, Vol 15 No 6, PP: 1394-1412.
 53. Qasim, Amer, (2018), Audit committee effectiveness: reflections from the UAE, *International Journal of Economics and Business Research*, Vol15 No1, PP: 87 – 107.
 54. Raghunandan, K., and Rama, D.V. (2007), Determinants of audit committee diligence, *Accounting Horizons*, Vol 21, No 3, PP: 265-279.
 55. Rao, S.P & Palaniappan, G., (2017), Board Independence, Audit Committee Effectiveness and Firms Performance: An Empirical Evidence of Manufacturing Firms in India, *Imperial*

- Journal of Interdisciplinary Research (IJIR) 3(1): 883-890.
56. Schleifer, A. and Vishny, R. (1986), Large shareholders and corporate control, Journal of Political Economy, Vol 94 No 3, PP: 461-488.
 57. Stančić, P., Čupić, M. and Barjaktarović Rakočević, S. (2012), Influence of board size and composition on bank performance – case of Serbia, Actual Problems of Economics, Vol. 134 No. 8, pp. 466-475.
 58. Turley, S. and Zaman, M. (2004), The corporate governance effects of audit committees, Journal of Management and Governance, Vol 8 No 3, PP: 305-332.
 59. Westphal, J.D. and Zajac, E.J. (1998), The symbolic management of stockholders: corporate governance reforms and shareholder reactions, Administrative Science Quarterly, Vol. 43 No. 1, pp. 127-153.
 60. Yiyi, S., Xu, D. and Phan, P. (2008), Principal-principal conflict in the governance of the Chinese public corporation, Management and Organization Review, Vol 4 No 1, PP: 17-38.
 61. Zhang, Y., Zhou, J. and Zhou, N. (2007), Audit committee quality, auditor independence, and internal control weaknesses, Journal of Accounting and Public Policy, Vol 326 No 3, PP: 300-327.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی